

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ ◉ เมษายน ๒๕๕๔

เนื้อหาในเล่ม

สำนักกฏหมายอิงโลก (1) (หน้า 388)

มิลินทปัญหา (หน้า 414)

จากบรรณาธิการ

‘เงา’ ในพระไตรปิฎก

ในช่วงที่ผมกำลังจะเขียนบทบรรณาธิการของวารสาร “ปัญญา” เล่มนี้ มีข่าวเล็กๆ ปรากฏในหนังสือพิมพ์ แต่ข่าวนี้เป็นที่สนใจของผู้ที่อยู่ในวงการพระพุทธศาสนาในบ้านเรา ข่าวเล่าว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์ว่าตอนนี้ทางวัดพระธรรมกายกำลังเชิญผู้รู้ทางด้านพระไตรปิฎกในพุทธศาสนาจากที่ต่างๆในโลกมา “ชำระ” พระไตรปิฎก โดยการชำระที่ว่านี้อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงข้อความในพระไตรปิฎก ให้สอดคล้องกับคำสอนของทางวัด ผมไปประชุมพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ท่านกรรมการท่านหนึ่ง (เป็นรองศาสตราจารย์ และเป็นดอกเตอร์) ท่านถามผมว่า “เห็นข่าวเรื่องวัดพระธรรมกายจะชำระพระไตรปิฎกหรือไม่” ผมบอกว่าเห็นครับ แล้วท่านก็บ่นว่าน่าห่วง ผมก็ได้แต่ยิ้มๆ ทำทางท่านจะเชื่อตามข่าวนั้น คือเชื่อว่าวัดพระธรรมกายมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ต่อพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่เราใช้กันอยู่เวลานี้ ต่อมาอีกสองสามวัน ท่านที่เป็นต้นตอของข่าวก็เขียน

จดหมายชี้แจงว่าท่านไม่เคยให้ข่าวอย่างนั้น เรื่องก็เลยจบลงไปด้วยดี

ข่าวนี้ผมคิดว่าวัดพระธรรมกายควรให้ความสนใจมากกว่าคนอื่น เนื้อหาของข่าวนั้นสำหรับผมแค่อ่านตามเนื้อข่าวก็มองออกว่าเป็นเรื่องไร้สาระ จะเป็นไปได้อย่างไรครับที่อยู่ๆจะมีคณะบุคคลไม่ว่าจากวัดไหนในโลกนี้จะมาทำโครงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงพระไตรปิฎกได้ตามอำเภอใจ คนเขียนข่าวน่าจะใช้สามัญสำนึกได้ เอาล่ะ สื่อมวลชนบ้านเรานั้นท่านอาจไม่มีเวลามาก เนื่องจากต้องเร่งรีบแข่งกับเวลา ก็เลยปล่อยเรื่องที่ไม่สมควรปล่อยออกมาอย่างนั้น ก็เป็นหน้าที่ของคนอ่านที่จะต้องไตร่ตรองด้วยเหตุผลของตน แต่แปลกที่ข่าวนี้ท่านอาจารย์ที่ผมนยกมา (ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย) ท่านกลับเชื่อ ผมวิเคราะห์ว่า ที่ข่าวนี้เด็ดลอดสามัญสำนึกพื้นฐานของท่านมาได้คงเกี่ยวกับว่ามันเป็นข่าวที่บอกว่าเรื่องนี้วัดพระธรรมกายเกี่ยวข้องด้วยอย่างมีนัยสำคัญ ที่ผมชวนให้ทางวัดพระธรรมกายสนใจข่าวนี้ก็เพราะว่า ตามปกติ สิ่งที่เกิดลอดสามัญสำนึกของคนเรามาได้มักจะมีลักษณะสองอย่างไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งคือ (ก) สิ่งนี้กระทบความกลัวของคนเราอย่างรุนแรง (ข) หรือไม่ก็กระทบความเกลียดอย่างรุนแรง คนเราหากกลัวหรือเกลียดอะไรมากๆ เวลาที่มีข่าวว่าสิ่งนั้นกำลังจะก่อความไม่ดีไม่งามขึ้นในสังคมก็มักเชื่อไว้ก่อน โดยไม่พิจารณาว่า ข่าวที่รับมานั้นมีอะไรไม่ชอบมาพากลอยู่หรือไม่

คำถามผมคือ วัดพระธรรมกายไปทำอะไรจึงมีคนกลัวหรือเกลียดมากขนาดนั้น อันนี้ทางวัดต้องศึกษาให้มาก โดยส่วนตัว ผมรู้จักวัดพระธรรมกายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ทางวัดดำเนินการอยู่ เพราะผมมาบรรยายถวายความรู้พระและญาติโยมที่นี่เป็นสิบปีหรือเกินไปกว่านั้น ความรู้จักนี้บอกผมว่า วัดพระธรรมกายควรถูกมองว่าเป็นสมบัติที่มีค่าของสังคมไทย แม้จะมีคนไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่วัดทำและสอน ซึ่งอาจจะเป็นคนจำนวนไม่น้อย แต่เมื่อพิจารณาหักลบกันแล้ว ผมคิดว่าวัดพระธรรมกายก็ยังสมควรอยู่ต่อไปในสังคมไทย ในฐานะสมบัติร่วมของเราชาวพุทธทุกคน รวมทั้งท่านที่ไม่เห็นด้วยกับทางวัดด้วย การติติงหรือวิจารณ์วัดพระธรรมกายนั้นสมควรมีอยู่ต่อไปเช่นกัน แต่ควรเป็นไปอย่างมิตร อย่างสร้างสรรค์ เห็นว่าอะไรไม่ถูกต้องก็บอกกันมา ไม่ควรเกลียดหรือกลัววัดพระธรรมกายจนเกินเหตุ

ผมเข้าใจว่าความห่วงใยว่าวัดพระธรรมกายอาจไปทำอะไรไม่ซื่อตรงต่อพระไตรปิฎกนั้นส่วนหนึ่ง (ซึ่งอาจเป็นส่วนสำคัญก็ได้) มาจากงานเขียนของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เรื่อง “กรณีธรรมกาย” ท่านเจ้าคุณนั้นท่านเป็นปราชญ์แถวหน้าของบ้านเรา เมื่อเขียนอะไรไป ลูกศิษย์ที่ไม่มีบารมีทางวิชาการเท่าท่านก็ย่อมต้องถูกทำให้หวั่นไหวไปกับข้อเขียนของท่านด้วย ในหนังสือนี้ บางตอนท่านเจ้าคุณพูดเหมือนว่าทางวัดกำลังจะ “ตีรวน” พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่เราใช้เป็นหลักกันอยู่นี้ ผมนั้นรู้จักวัด

พระธรรมกายพอที่จะไม่รู้สึกลักษณะนั้น เวลานี้ผมเชื่อว่าไม่มีใครในโลกนี้จะคิด “ตีรวน” พระไตรปิฎกดอกครับ มีแต่เราจะศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เท่านั้น การศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเป็นทางการนั้นกระทำกันทั่วโลก เราศึกษาเนื้อพระไตรปิฎกที่มีอยู่เวลานี้ด้วย และในทางประวัติศาสตร์ เวลาที่มีการพบต้นฉบับพระไตรปิฎกใหม่ๆ อาจจะเป็นเศษมัดใบลานที่ฝังไว้ในฐานพระเจดีย์ที่ไหน เราก็ก่อมาศึกษาร่วมด้วย เรื่องบางเรื่องที่เราเห็นไม่ตรงกันอยู่เวลานี้อย่างเรื่องพระพุทธรูปศาสดารับความคิดเรื่องอิตตาได้ไหม หากมีข้อมูลใหม่ๆ จากต้นฉบับพระไตรปิฎกที่ค้นพบใหม่เหล่านี้ก็น่าจะเป็นประโยชน์ในแง่ที่เรามีข้อมูลเพิ่มมากขึ้น เป็นไปได้ครับที่ทางวัดพระธรรมกายกำลังทำโครงการศึกษาต้นฉบับที่พบใหม่ๆ เหล่านี้โดยการเชิญท่านผู้รู้จากต่างประเทศที่เป็นคนค้นคว้าเรื่องพวกนี้เองมาประชุมกัน เรื่องนี้ในทางวิชาการเรากลับต้องขอบคุณวัดพระธรรมกายเสียอีก ผมเองก็อยากรู้ สมมติว่ามีคัมภีร์ใบลานจากที่ไหนสักแห่งในโลกที่เขาขุดได้เขียนว่า “พระนิพพานเป็นอิตตาเพราะเหตุผลว่าอย่างนี้...” นี่ก็ยิ่งเป็นประโยชน์แก่เราชาวพุทธทุกคน ไม่มีอะไรน่าห่วงเลย ถ้าวัดพระธรรมกายจะมีโครงการทำให้เราได้อ่านคัมภีร์เหล่านี้ เราก็ต้องสมควรขอบคุณท่านใช้ไหมครับ

ผมเองโดยส่วนตัวสนใจศึกษาพระไตรปิฎกในหลายแง่ แง่ปรัชญานั้นเป็นงานหลักอยู่แล้ว แต่มีอีกแง่ที่ผมศึกษาอยู่เรื่อยๆ มาหลายสิบปีแล้วคือ แง่ที่พระไตรปิฎกเป็นหนังสือที่ผ่านมือคนมากมาย ผมไม่เคยมองพระไตรปิฎกอย่างโรแมนติก คือไม่มองว่าพระไตรปิฎกเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าอย่างเท่ากันเปียบ ใช้ครับที่อยากรู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร ไม่มีทางอื่นนอกจากอ่านพระไตรปิฎก จะค้นหาพระศาสดาก็ต้องค้นในนั้นแหละครับ แต่พระไตรปิฎกนั้นเนื่องจากเป็นหนังสือขนาดใหญ่ ผ่านมือคนมากมาย อายุนับเป็นพันๆ ปี เวลาอ่านพระไตรปิฎก ผมสังเกตเห็น “เงา” จำนวนมากเข้ามาจับโนนจับนี่ โยงโนนโยงนี่ ในพระไตรปิฎก โดยที่เงาเหล่านี้ผมมั่นใจว่าไม่ใช่เงาของพระพุทธองค์ แต่เป็นคนอื่น แน่นอนครับ บางครั้งการจะพบพระศาสดาองค์จริง เราต้องแหวกเงาเหล่านี้ ผมกำลังศึกษาพระไตรปิฎกโดยพยายามแหวกเงาเหล่านี้ไปก่อน และถ้ามีเวลาพอในชีวิต ผมจะพยายามหาวิธีเข้าไปดูชัดๆ ว่า เงาเหล่านี้เป็นของใครบ้าง บางเงานั้นรู้แล้วเราอาจเคารพเพราะท่านหวังดีต่อพระพุทธศาสนา แต่บางเงาเราอาจไม่จำเป็นต้องเคารพ

เห็นไหมครับว่า สิ่งที่ผมเล่ามานี้ ถ้าคิดว่าจะน่าตกใจ ก็สมควรแก่การตกอกตกใจ (สำหรับบางท่าน) มากกว่าโครงการที่วัดพระธรรมกายอาจจะทำมากนัก บทความในส่วนว่าด้วยพระพุทธศาสนาในเล่มนี้ เป็นการเริ่มงานของผมที่กล่าวมาแล้ว แต่เริ่มไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เชิญเข้าไปอ่านได้ครับ ©

ส่วนที่หนึ่ง : ปรัชญา
บทความชุด “นิติปรัชญา”
ตอนที่ ๕
สำนักกฎหมายอิงโลก(๑)

ภาพชื่อ San Giorgio Maggiore at Dawn โดย William Turner

-๑-

ก่อนอื่นนั้น มีคำสองคำที่ผมใคร่ขอทำความเข้าใจเพิ่มเติมกับท่านผู้อ่านก่อน คือคำว่า “โลก” กับ “ธรรม” คำหลังนั้นค่อนข้างจะมีความหมายในทางดี คือเมื่อได้ยินคำว่าธรรม คนก็นึกเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องเป็นสิ่งดี เมื่อคำนี้มีความหมายในทางที่เป็นสิ่งดี

คำว่าโลกที่ใช้เป็นคำตรงกันข้ามก็เลยพลอยมีความหมายตรงกันข้ามกับดีไป ในหนังสือนี้ เราใช้คำว่าโลกกับธรรมในแง่ที่เป็นคำตรงกันข้ามกัน ที่ผ่านมาในฉบับที่แล้ว เราได้พิจารณาไปแล้วว่า ธรรมที่นิติปรัชญาสำนักอิงธรรมใช้เป็นคุณสมบัตินำหน้าแนวคิดทางด้านนิติปรัชญาของตนนั้นเป็นสิ่งดี เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ท่านผู้อ่านบางท่านก็อาจจะเกิดคำถามล่วงหน้าว่า พวกสำนักอิงโลก น่าจะเป็นพวกที่เสนอแนวคิดขัดแย้งกับธรรม ถ้าอย่างนั้นก็คงเป็นแนวคิดที่ไร้ศีลธรรม ความเข้าใจตามที่ว่ามานี้ค่อนข้างห่างไกลจากความเป็นจริงเกี่ยวกับนิติปรัชญาสำนักนี้มาก สำนักอิงโลกนั้นก็พยายามเสนอว่ากฎหมายจะเพิกเฉยต่อเรื่องความดีงามไม่ได้เลย ไม่มีมนุษย์คนใดในโลกที่จะยอมรับกฎหมายที่ไร้คุณธรรมได้ แต่ทั้งนี้ สำนักอิงโลกเข้าใจความหมายของคำว่าคุณธรรมความดีงามแบบหนึ่ง ซึ่งหากจะกล่าวอย่างสั้นๆ ตรงนี้ก็คือ “ดีอย่างชาวโลก” ภาพเปรียบเทียบข้างล่างนี้อาจช่วยให้ท่านผู้อ่านเข้าใจได้มากขึ้นว่า สำนักอิงโลกมองเรื่องคุณธรรมความดีงามอย่างไร

ผมมีเพื่อนบางคนเป็นศิลปิน เขาไม่ได้นับถือศาสนา เขาเห็นว่าศาสนาตามที่บ้านที่กัมพูชาเป็นของดี เขาเองก็อ่าน “พระไตรปิฎก” และ “ไบเบิล” เขาเห็นว่าความดีงามตามที่พระศาสดาท่านกล่าวเอาไว้ในพระไตรปิฎกและไบเบิลนั้นเป็นของดีก็จริง แต่ความดีงามเหล่านี้มีข้อเรียกร้องว่าบางครั้งในกรณีที่เหตุผลไม่สามารถทำความเข้าใจได้ เราต้องใช้ความศรัทธาในที่ที่ว่านี้ ยกตัวอย่างเช่นคำสอนว่าด้วยปาฏิหาริย์ซึ่งมีอยู่ในสองศาสนานี้ที่ไม่มีทางเข้าใจด้วยเหตุผลได้เลย ต้องใช้ศรัทธาเท่านั้นจึงจะรับได้ หากไม่มีศรัทธา เราก็จะปฏิเสธเรื่องปาฏิหาริย์ เพื่อนผมคนนี้เขาเลือกรับเอาเฉพาะ

ความดีงามที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลในศาสนาเท่านั้น เช่นรับว่าที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าผู้ให้ย่อมได้สุขมากกว่าผู้รับ อันนี้เขายอมรับ เพราะประสบการณ์ในชีวิตบอกเราว่าเป็นอย่างนั้นจริง ในชีวิตของเพื่อนผมคนนี้ เขาเป็นคนใจดี บางครั้งเดินๆอยู่ข้างถนน เห็นหมาแม่ลูกอ่อนกับลูกนอนอยู่ข้างกองขยะเขาก็แวะซื้อไก่ย่างหรือลูกชิ้นปิ้งเลี้ยง ทั้งที่ไม่ค่อยมีเงินนัก (เขาเป็นนักเขียน กวี และทำงานอยู่ในกองบรรณาธิการนิตยสารทางด้านวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรมเล่มหนึ่ง) การที่เขาทำเช่นนั้นไม่ใช่เพื่อหวังผลอย่างที่ศาสนาสอนเช่นตายแล้วจะได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ เขาไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า เชื่อว่าคนเราเกิดมาหนเดียวตายหนเดียว เพื่อนผมคนนี้ใช้ชีวิตอย่างที่ตัวเองเรียกว่า “โลกียชน” เขาดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ สมัยก่อนเขาเคยลองสูบกัญชาบ้าง แต่ก็ไม่ได้ติดอกติดใจอะไร แม้เหล้าบุหรี่เขาก็กินและสูบอย่างที่ไม่ได้เป็นทาสของมัน พุดง่าย ๆ คือเขาไม่ได้ถือศีลอย่างพุทธศาสนิกชน ชีวิตเขาเดินอยู่บนอีกเส้นทางหนึ่งที่ไม่ใช่เส้นทางของศาสนา แต่ชีวิตเขาก็เป็นชีวิตที่ดี เขามีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ ที่สำคัญคือเขาเป็นคนดี เขาทนเห็นคนต่ำต้อยถูกเอาไรต์เอาเปรียบไม่ได้ เขาเป็นคนรักเพื่อน ให้เพื่อนยืมเงินแล้วไม่เคยออกปากทวง รักสัตว์ ไม่ใช่คนงกเงิน เงินซื้อเขาไม่ได้

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า หากถามว่าเพื่อนของ ผมคนนี้เป็นคนดีหรือไม่ ผมเองยินดีที่จะตอบว่า “แน่นอน เขาเป็นคนดี” ในทางตรรกวิทยา ผมเชื่อว่าอาณาเขตของ “คนดี” นั้นกว้างกว่า “คนที่นับถือศาสนา” หมายความว่า คนดีที่ดีเพราะเชื่อในคำสอนทางศาสนาแล้วคำสอนนั้นก็มิมีอิทธิพลต่อชีวิตของเขานั้นเป็น

คนดีประเภทหนึ่งในอาณาจักรของคนดี แน่แน่นอนว่า อาจมีคนดีประเภทอื่นที่ไม่ได้นับถือศาสนา แต่ดีด้วยตัวเองบ้าง ดีเพราะอ่านหนังสือปรัชญา วรรณกรรม หรือหนังสือที่ให้ข้อคิดในลักษณะอื่นๆ แล้วยอมรับว่าแนวคิดบางอย่างสมควรดำเนินตามบ้าง และอื่นๆอีกสารพัด สรุปคือหากแบ่งอย่างกว้างๆ โดยเอาศาสนาเป็นตัวแบ่ง คนดีก็มีได้สองแบบคือ ดีอย่างมีศาสนากับดีอย่างที่ไม่ได้มีศาสนา เพื่อนผมข้างต้นนั้นเป็นตัวอย่างของคนดีที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับคนดีที่เชื่อในศาสนานั้นผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ท่านผู้อ่านน่าจะคุ้นเคย เพราะเราเชื่อกันว่าศาสนาสอนให้เราเป็นคนดี มหาตมา คานธี เป็นตัวอย่างของคนดีที่มีชีวิตเกี่ยวข้องกับแนบแน่นกับศาสนา เพื่อนผมบางคนนั้นก็เป็นคนดีแบบมีศาสนาที่ว่านี้

คราวนี้หากเราคิดขยายให้กว้างกว่านั้น คือแทนที่จะเป็นคนเป็นคนๆ ก็พูดถึงสังคมทั้งสังคม ก็เป็นไปได้ว่าอาจมีสังคมสองแบบอย่างเดียวกับคนที่กล่าวข้างต้นคือ สังคมที่เชื่อในแนวทางของศาสนาและเป็นสังคมที่ดีเพราะศาสนา กับสังคมที่ไม่ได้นับถือศาสนาแต่ก็เป็นสังคมที่ดี สำนักกฎหมายอิงโลกนั้นเชื่อว่าสังคมสามารถดีได้โดยไม่จำเป็นต้องมีศาสนา ในทำนองเดียวกันกฎหมายที่ใช้ในสังคมก็สามารถเป็นกฎหมายที่ดีได้โดยไม่จำเป็นต้องมีธรรมในศาสนาเป็นตัวกำกับ เราจะเข้าใจแนวคิดของสำนักนิติปรัชญาแบบอิงโลกได้ง่ายขึ้นหากจะคิดอย่างง่ายๆว่า คนดีไม่จำเป็นต้องมีศาสนา แน่แน่นอนว่าการกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าเรากำลังบอกว่าคนที่นับถือศาสนาไม่ใช่คนดี ไม่ใช่อย่างนั้น การกล่าวข้างต้นนั้นในทางตรรกวิทยาหมายความว่า เรายอมรับว่าคนดีบางคนนั้นนับถือศาสนา แต่ก็มีคนดีบางคนอีกเช่นกันที่ดีโดยไม่

ต้องนับถือศาสนา รัฐที่ใช้กฎหมายอย่างมีธรรมในศานนากำกับนั้น อาจเป็นรัฐที่ดี อันนี้สำนักกฎหมายอิงโลกยอมรับ แต่ทั้งนี้เราไม่ควรสรุปว่ารัฐที่ดีต้องใช้กฎหมายที่อิงแอบอยู่กับศาสนาเท่านั้น กฎหมายของรัฐแม้ไม่อิงกับศาสนาก็สามารถที่จะเป็นกฎหมายที่ดีได้ ปัญหาที่ว่าหากฝ่ายอิงโลกเห็นว่าศาสนาก็อาจเนรมิตให้กฎหมายดีขึ้นไปได้ ทำไมฝ่ายนี้จึงไม่ยอมรับศาสนาเสียแต่ต้น แน่نونว่าฝ่ายอิงโลกย่อมมีความเห็นบางอย่างในการไม่เลือกเอาศาสนาเป็นสิ่งที่กำหนดเนื้อหาของกฎหมาย แม้ฝ่ายนี้จะยอมรับว่า ในทางตรรกวิทยา การใช้ศาสนาเพื่อให้ได้กฎหมายที่ดีเป็นเรื่องที่ไม่มีอะไรขัดแย้งในตัวเอง แต่ก็มองเห็นข้อไม่ดีบางประการของการใช้ศานนากำหนดกฎหมาย ส่วนหนึ่งความไม่ดีนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ดังเราจะพิจารณากันข้างหน้า

นิติปรัชญาสำนักอิงโลกนี้เกิดขึ้นในช่วงที่อำนาจของศาสนาในยุคกลางของฝรั่งเสื่อมถอยลง เพราะถูกทำลายด้วยวิทยาศาสตร์ ในยุคกลางนั้นเราทราบดีว่ากฎหมายที่ใช้ศาสนาเป็นตัวนำนั้นได้สร้างอะไรหลายอย่างในทางสังคมที่ผู้คนเห็นว่าไม่ถูกต้อง นับแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่นเรื่องอำนาจในการปกครองบ้านเมืองลงมาถึงเรื่องเล็กๆ เช่นการไม่ยอมให้มีการเผยแพร่แนวคิดที่ขัดแย้งกับคัมภีร์ศาสนา ผู้ที่เรียนรัฐศาสตร์อย่างตะวันตกมาย่อมทราบว่า ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจรัฐที่เก่าแก่ที่สุดก็คือทฤษฎีที่ว่า พระมหากษัตริย์นั้นมีอำนาจเหนือมนุษย์ทุกรูปทุกนามในแผ่นดินเพราะ (๑) แผ่นดินนี้มนุษย์ไม่ได้สร้าง พระเจ้าต่างหากที่สร้าง (๒) ดังนั้น คนที่จะมีอำนาจเป็นเจ้าของแผ่นดินนี้ก็คือพระเจ้า (๓) กษัตริย์ได้รับการมอบหมายจากพระเจ้าให้มาครอบครองแผ่นดินนี้แทน กษัตริย์จึงมี

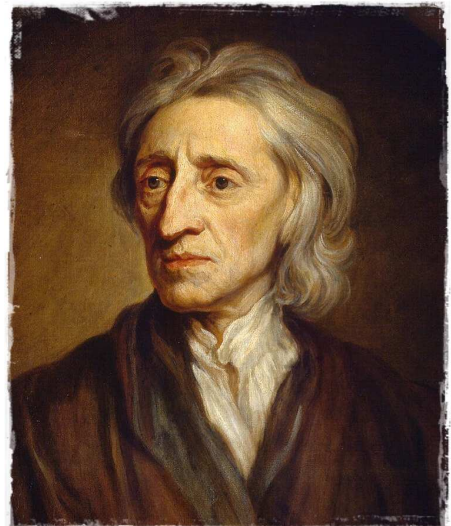
อำนาจอย่างชอบธรรมที่จะเป็นเจ้าของแผ่นดินนี้และปกครองแผ่นดินนี้ตามที่เห็นว่าสมควร ในทางตะวันออก เราก็จะพบแนวคิดอย่างเดียวกันนี้ในศาสนาฮินดูเป็นต้น ตามคัมภีร์ “พระเวท” ของฮินดู พระเจ้าทรงสร้างโลก เสร็จแล้วก็ทรงสร้างมนุษย์โดยแยกเป็น ๔ กลุ่มหรือ ๔ วรรณะ อันได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร คนสี่กลุ่มนี้พระเจ้าเลือกวรรณะกษัตริย์ให้ทำหน้าที่ปกครองวรรณะอื่นๆ นี่คือการอ้างความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์โดยโยงกลับไปหาพระเจ้าตามทีศาสนาฮินดู ไทยเรานั้นรับเอาคติเรื่องกษัตริย์แบบฮินดูมาใช้ตราบจนถึงวันนี้ เวลาที่เราจะอธิบายความชอบธรรมของกษัตริย์ คำอธิบายสั้นๆก็คือกษัตริย์ต่างจากคนธรรมดาตรงที่ได้รับเลือกจากพระเจ้า (ที่เป็นเจ้าของผืนแผ่นดินทั้งหมดเพราะทรงสร้างมาด้วยมือ) ให้เป็นตัวแทนของพระองค์มาปกครองคนอื่นๆ กฎหมายที่ออกในนามของกษัตริย์สมัยกลางของยุโรปหรือสมัยโบราณของอินเดียนั้นมีฐานะเสมือนโองการของพระเจ้า ผู้เป็นเจ้าของ ประชาชนจะคัดค้านไม่ได้เลย เพราะการคัดค้านนั้นถูกตีความว่าย่อมล่วงเลยไปถึงการคัดค้านพระเจ้า

กล่าวเพียงเท่านี้ ท่านผู้อ่านย่อมมองเห็นเหตุผลได้ง่ายๆตรงไปตรงมาว่าทำไมกฎหมายในลักษณะเช่นนี้จึงได้รับการคัดค้านโดยสำนักอิงโลก ผมเชื่อว่าในสมัยที่ยังไม่เกิดนิติปรัชญาสำนักนี้ คนจำนวนไม่น้อยก็คงรู้สึกคัดค้านกฎหมายที่เขียนจากความเชื่อทางศาสนาเช่นนี้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะพูดอะไรออกมาได้ เพราะบรรยากาศทางสังคมไม่เอื้ออำนวย การพูดอะไรออกมาอย่างที่คิดโดยไม่ดูยุคสมัยก็เท่ากับการฆ่าตัวตายเท่านั้นเอง เมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้ามากขึ้น ก็เกิดบรรยากาศของการพูดกันด้วยเหตุผล ในเมืองฝรั่ง

นั่นเราเรียกบรรยากาศของยุคนี้ว่ายุคเรืองปัญญา ซึ่งแปลมาจากคำว่า Enlightenment Age (ซึ่งก่อตัวในช่วงศตวรรษที่ ๑๘ และมีอิทธิพลมาอย่างต่อเนื่องจนถึงศตวรรษนี้) ยุคนี้ว่าไปแล้วไม่เพียงแต่วิทยาศาสตร์เท่านั้นที่เจริญก้าวหน้า ปรัชญาก็ก้าวหน้ามาก อาจจะมากกว่าวิทยาศาสตร์เสียด้วยซ้ำ แนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญๆบางคนในยุคนี้ (ที่หนังสือฝรั่งมักเรียกว่า Enlightenment Thinkers) มีอิทธิพลโดยตรงต่อการก่อกำเนิดขึ้นของนิติปรัชญาสำนักอิงโลก ดังนั้นก่อนที่จะเข้าไปดูว่าในรายละเอียดสำนักอิงโลกมองกฎหมายอย่างไร ผมคิดว่าเราควรเริ่มต้นที่นักคิดเหล่านี้ก่อน บางคนอาจเกี่ยวข้องข้องไม่มากกับสำนักอิงโลก แต่บางคนนั้นเป็นผู้วางรากฐานให้กับสำนักที่ว่านี้เลยทีเดียว เราจะพิจารณานักคิดเหล่านี้เป็นลำดับไปดังนี้

-๒-

เราจะเริ่มต้นที่นักปรัชญาอังกฤษที่ชื่อจอห์น ล็อก (John Locke) ท่านผู้นี้ถือว่าเป็นยักษ์ใหญ่ของปรัชญาตะวันตกผู้หนึ่ง สมัยที่ผมเรียนปริญญาโทและเอกทางด้านปรัชญา จะต้องอ่านงานของท่านผู้นี้เพราะหลักสูตรบังคับอย่างน้อยสองเรื่องคือ *Two Treatises of Government* และ *An Essay Concerning Human Understanding* เล่มแรกนั้นชื่อบอกอยู่ในตัวว่าเป็นเรื่องทางปรัชญาการเมือง ส่วนเล่มที่สองเป็นเรื่องทางญาณวิทยา สอง

เล่มนี้แม้อยู่คนละสาขาของปรัชญา แต่ก็เกี่ยวร้อยกัน เล่มหลังนั้น
ในความเห็นของผมเป็นฐานให้กับเล่มแรก ดังนั้นเราจึงจะเริ่มที่เล่ม
ที่สองกันก่อน

วิชาญาณวิทยา (Epistemology) นั้นเป็นวิชาที่ค้นคว้าว่า เมื่อมี
ใครก็ตามแต่มายืนแนวคิดบางอย่างให้เราแล้วบอกว่า “ท่านต้อง
เชื่อเรื่องนี้นะ เพราะนี่คือความรู้” เราจะพึงมีปฏิกิริยาอย่างไร (คือ
ควรรับหรือปฏิเสธ และที่ทำเช่นนั้นก็มีเหตุผลอะไร) ยกตัวอย่างเช่น
มีคนมาบอกเราว่า “พระเจ้าสร้างโลกนะ” เราจะทำอย่างไรกับสิ่งที่
ถูกเสนอมานี้ สำหรับลือค หากเราไม่มี “หลักคิด” เราก็จะไม่
สามารถรับมือกับข้อเสนอเช่นนี้ได้เลย เมื่อหลักคิดเป็นเรื่องสำคัญ
หนังสือเรื่อง *An Essay Concerning Human Understanding*
จึงได้พยายามที่จะเสนอว่าหลักคิดที่ว่านั่นคืออะไร วิธีการนำเสนอ
ว่าเราควรมีหลักคิดเพื่อสอบสวนว่าอะไรควรเรียกว่าความรู้ อะไร
ไม่อาจจัดได้ว่าเป็นความรู้ได้เลย ในหนังสือเล่มนี้ ดำเนินไปอย่าง
เป็นขั้นตอน และลึกซึ้งขึ้นตามลำดับ ผมขอเล่าเท่าที่จำเป็นดังนี้

ประการแรก ลือคถามว่า ปกติคนเราจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไรโดย
อาศัยอะไร แน่อนคำตอบคือ เราใช้อายตนะหรือประสาทสัมผัส
เช่นตา หู เป็นต้น เราว่ามีโลก มีดวงดาว มีสิ่งต่างๆในจักรวาลก็
เพราะเราใช้ตามองดู สำหรับสิ่งที่ไม่อาจใช้ตาสัมผัส เราก็ใช้หู จมูก
ลิ้น และสัมผัสทางกายแทน สรุปคือเราเกิดมาพร้อมกับมีอายตนะ
๕ อย่างที่กล่าวมาข้างต้น อายตนะทั้งห้านี้คือเครื่องมือสำหรับบอก
เราว่า “อะไรมีอยู่” และ “ที่ว่ามีอยู่นั้นมีอยู่อย่างไร” ที่เรารู้ว่า “ใน
โลกนี้มีผลไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่ามะละกอ และมะละกอที่ว่ามี
ลักษณะ กลิ่น และรสชาติอย่างนี้” ก็เพราะเราใช้ตา จมูก ลิ้น และ

มือเป็นต้นจับต้อง สิ่งอื่นๆก็เช่นเดียวกัน ท่านผู้อ่านโปรดสังเกตนะ ครับว่า วิชาวิทยาศาสตร์นั้นว่าไปแล้วก็คือศาสตร์ที่ใช้อายตนะทั้ง ห้าของมนุษย์นี้แหละเป็นฐาน อะไรก็ตามแต่ที่ไม่อาจตรวจสอบ ด้วยอายตนะ วิทยาศาสตร์จะไม่ยอมรับ ทำไมจึงไม่ยอมรับ คำตอบ ก็อย่างที่ลือคกล่าวเอาไว้ในหนังสือเล่มนี้... ก็เพราะว่าอายตนะเป็น เพียงเครื่องมือเดียวที่เรามั่นใจว่าใช้ยืนยันว่าอะไรมีอยู่จริงได้ เมื่อ อายตนะเป็นเพียงเครื่องมือเดียว สิ่งที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วย อายตนะเราก็สงสัยหรือปฏิเสธว่าไม่มีอยู่ได้... ตามหลักคิดของ ลือค พระเจ้า สวรรค์ นรก เป็นต้นหากไม่สามารถนำมาหรือพาไปดู ด้วยตาเป็นต้นได้ เราย่อมมีสิทธิ์สงสัยว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มี ข้อสรุปนี้ ตรงไปตรงมาเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรซับซ้อนเลย

ที่ลือคเสนอความคิดเช่นนี้ออกไป เขาทราบดีว่าในประวัติ- ศาสตร์ของมนุษยชาติเรานั้น มีการสอนให้เชื่อว่ามีบางสิ่งที่อยู่พ้น การตรวจสอบด้วยอายตนะของมนุษย์ และสถาบันที่มักทำหน้าที่ใน การสอนมนุษย์เช่นนี้ก็คือศาสนา ศาสนานั้นมีเหตุผลบางอย่างที่ ต้องสอนเรื่องเช่นนี้ เราอาจเรียกเหตุผลที่ว่านี้อย่างรวมๆว่าเหตุผล ทางด้านศีลธรรม พุดง่ายๆคือ ศาสนาเห็นว่าจะสอนมนุษย์ให้เป็น คนดีนั้นจะง่ายขึ้นเป็นอันมากหากเราจะสอนว่ามีนรก สวรรค์ และ พระผู้เป็นเจ้าที่จะทำหน้าที่ตัดสินว่าเราหลังจากตายแล้วควรไปที่ ไหนระหว่างสวรรค์กับนรกที่ว่านั้นเป็นต้น เหตุผลทางด้านศีลธรรม นี้ลือคยอมรับ แต่ถ้าจะถามว่า สิ่งทีกล่าวมานี้เอาเข้าจริงมีอยู่ ตามนั้นหรือไม่ เราก็ต้องกลับมาที่หลักเรื่อง “สามารถตรวจสอบได้ ด้วยอายตนะหรือไม่” เพราะนี่เป็นหลักคิดที่ดีที่สุด ในหนังสือเรื่อง *An Essay...* ข้างต้น ลือคได้วิเคราะห์ว่า มโนภาพเรื่องนรก

สวรรค์ พระเจ้า เป็นต้น เป็น “ภาพตัดต่อ” ขึ้นในจินตนาการของมนุษย์ โดยอาศัย “ของจริง” จำนวนหนึ่งเป็นวัสดุสำหรับการตัดต่อ ยกตัวอย่างเช่น “ม้ามังกร” ในเรื่อง “พระอภัยมณี” นั้นไปถามใครก็คงบอกว่าไม่มีอยู่จริง คือคงไม่มีสัตว์ชนิดที่ว่าเป็นในโลกนี้ แต่ที่เราเข้าใจว่าม้ามังกรคืออะไรก็เพราะสัตว์ที่ว่าเป็นสุนทรภู่สร้างขึ้นจากการ “รวมภาพ” ของสัตว์สองชนิดเข้าด้วยกัน คือ “ม้า” กับ “มังกร” เฉพาะ “มังกร” นั้นก็ไม่มีอยู่จริง แต่เกิดจากการเอาภาพของสัตว์หลายๆชนิดเข้ามาปะติดปะต่อกัน ในท้ายที่สุดแล้ว ม้ามังกรที่ไม่มีอยู่จริงนั้นเราก็สามารถวิเคราะห์ว่าชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบของสิ่งนี้จะต้องมีอะไรบางอย่างในโลกที่เป็นของจริงรองรับอยู่ ด้วยการวิเคราะห์นี้ เราก็สามารถเข้าใจสิ่งสมมติอื่นๆ เช่นเข้าใจว่า “ม้าบิน” ก็คือการรวม “ม้า” กับ “นก” เข้าด้วยกัน ม้าบินไม่มีจริง แต่ม้ากับนกมีจริง ท่านผู้อ่านลองสังเกตตัวการ์ตูนในหนังของวอลต์ ดิสนีย์ ตัวการ์ตูนแต่ละตัวนั้นเราทุกคนทราบดีว่าไม่มีจริง แต่ที่ตัวการ์ตูนเหล่านี้ปรากฏขึ้นมาได้ เป็นสิ่งที่ผู้คนเข้าใจและเคลิบเคลิ้มไปกับบทบาทของตัวการ์ตูนเหล่านี้ได้ก็เพราะองค์ประกอบของตัวการ์ตูนเหล่านี้เมื่อแยกออกเป็นส่วนๆแล้ว แต่ละส่วนจะมีของจริงในโลกรองรับเสมอ เช่น “โดนัลด์ ดั๊ก” ก็เกิดจากการเอาเปิดกับมนุษย์มารวมกัน เป็นต้น

พระเจ้า นรก สวรรค์ เป็นต้นก็เช่นกัน พระเจ้านั้นตามภาพวาดของศิลปินตะวันตกเช่นไมเคิล แอนเจโล เป็นชายชรา ผมยาว หนวดเครารุงรัง ผมและหนวดเคราสีขาว ชายคนนี้แม้จะชรา แต่ลักษณะของร่างกายบึกบึนแข็งแรง ดวงตาดูตัน แต่ก็แฝงความอ่อนโยนเมตตาปราณีอยู่เล็กๆ ภาพของพระเจ้านี้แน่นอนว่าสร้าง

จากมนุษย์ คือเอาลักษณะทางกายภาพของมนุษย์เป็นโครงหลัก จากนั้นก็เติมรายละเอียดส่วนที่เห็นว่าจะแสดงลักษณะของพระเจ้า ตามที่จินตนาการเอาไว้ก่อนหน้านั้นเช่น ร่างกายที่บึกบึนแข็งแรง สะท้อนว่าทรงมีอำนาจ เป็นต้น พระเจ้ามักเป็นเพศชาย เพราะมนุษย์มีประสบการณ์ว่าพ่อคือผู้นำครอบครัวที่เหมาะสมที่สุดแก่การ ปกป้องดูแลลูกจากอันตราย ในบางสังคมเช่นอินเดีย เทพบางองค์ เป็นสตรี นั่นก็สร้างจากประสบการณ์ของคนอินเดียในเรื่องอำนาจ ของสตรีเพศที่ต่างไปจากชาวยิว คือคนอินเดียมองว่าในบางเรื่อง สตรีมีอำนาจมากกว่าชาย ดังนั้นเทพที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องเช่นนี้ จะต้องเป็นเพศหญิง สรุปคือพระเจ้านั้นมนุษย์สร้างขึ้นจากการรวม เอาคุณสมบัติต่างๆที่ตนเห็นว่าน่าจะเป็นคุณสมบัติของพระเจ้าเข้า ด้วยกันแล้วสร้างภาพของพระเจ้าขึ้น พระเจ้าในแง่สิ่งที่สามารถ ตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัสนั้นไม่มี แต่องค์ประกอบต่างๆของ พระเจ้ามีของจริงในโลกรองรับ เช่นมีพ่อ มีเพศชาย มีอำนาจของ เพศชาย เป็นต้น นรกสวรรค์นั้นยิ่งชัดเจนว่าสร้างจากจินตนาการ ของมนุษย์ สวรรค์ของชาวจีนก็เป็นแบบจีน ของไทยก็เป็นแบบไทย นางฟ้าของฝรั่งสวมเสื้อผ้ามิดชิดและมีปีกอย่างนก แต่ของไทย เปลือยท่อนบน และเหาะได้โดยไม่ต้องมีปีก ปราภฏการณ์ที่กล่าว มาทั้งหมดนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของลือคเรื่องการสร้าง ภาพของสิ่งที่ไม่จริง โดยเอาส่วนย่อยๆของสิ่งที่มีจริงซึ่งมนุษย์เรา สังเกตเห็นได้ในชีวิตประจำวันไปรวมกันเข้า มนุษย์นั้นมีสมองที่ สามารถนำเอาสิ่งต่างๆที่ตนพบเห็นในโลกไปรวมกันเข้าแล้ว กลายเป็นสิ่งแปลกใหม่ขึ้นมาได้ไม่รู้จบสิ้น สิ่งที่ศาสนาสอนหลาย อย่างนั้นเกิดจากการทำงานของสมองมนุษย์ตามที่กล่าวมานี้

แม้ว่าลોકจะไม่ถึงขั้นปฏิเสธศาสนาอย่างแจ้งชัด (เพราะบรรยากาศของยุคสมัยไม่เอื้อ) และงานเล่มที่ชื่อ *Two Treatises of Government* ที่เราจะได้พิจารณาต่อไปลอคก็กล่าวถึงพระเจ้าแต่น้ำเสียงในการกล่าวถึงพระเจ้าของท่านผู้นี้ก็พอจับได้ว่า “เป็นการเล่นตามเกมของยุคสมัย” เท่านั้น เหมือนที่ไอน์สไตน์พูดประโยคคือชื่อว่า “พระเจ้าไม่เล่นลูกเต๋า” ที่ใครๆก็เข้าใจว่าไอน์สไตน์พูดอย่างเป็นสำนวนเท่านั้น ตามประวัติ ไอน์สไตน์เขียนเล่าว่าไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล และหากจะเกณฑ์ให้ต้องเชื่อพระเจ้า เขาก็อาจรับพระเจ้าอย่างที่สปิโนซา (Spinoza) กล่าวไว้ก็คงพอได้ พระเจ้าตามแนวคิดของสปิโนซานั้นไม่ควรเรียกว่าพระเจ้า เพราะค่อนข้างในทางที่จะเป็น “ธรรม” ที่พระพุทธรศาสนาสอนเสียมากกว่า คือเป็นอะไรบางอย่างที่ทำหน้าที่จัดระเบียบของสรรพสิ่งในจักรวาล ไม่ใช่บุคคล ไม่มีตัวตน ให้คุณให้โทษใครก็ได้ ถ้าจะให้ก็เพราะมนุษย์ทำตัวแย่งหรือตามพระเจ้าเท่านั้น พระเจ้าแบบนี้บางที่เราก็เรียกกันในวงการปรัชญาศาสนาว่า “พระเจ้าแบบไม่ใช่บุคคล” (Impersonal God) พระเจ้าแบบนี้เนื่องจากมีความหมายไม่ต่างจาก “กฎธรรมชาติ” (ในความหมายของอะไรบางอย่างที่เป็นนามธรรม มีอยู่จริงๆ แต่มองไม่เห็น และไม่อาจสัมผัสด้วยอายตนะตรงๆ) นักวิทยาศาสตร์ประเภทที่ไม่รับพระเจ้าอย่างที่เป็นบุคคลก็อาจจะรับได้ จะอย่างไรก็ตาม ในทัศนะของลอค ไม่ว่าจะเป็พระเจ้าอย่างบุคคลหรืออย่างนามธรรม ประเด็นอยู่ที่ว่า หากใครจะยืนยันว่าพระเจ้ามียอยู่จริง เขาก็จะต้องชี้ให้เห็นได้ว่า พระเจ้าที่ว่านั้นสามารถรับรู้ด้วยอายตนะได้อย่างไร เป็นไปได้ที่เมื่อวิเคราะห์อย่างถึงที่สุดแล้ว พระเจ้าอย่างที่เป็น

นามธรรมก็สร้างจากการรวมคุณสมบัติย่อยๆจำนวนหนึ่งเข้าด้วยกัน โดยที่คุณสมบัติย่อยๆเหล่านี้มาจากสิ่งทีสังเกตเห็นได้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระเจ้าสองแบบนี้ก็มีความหมายไม่ต่างกัน ในสมัยที่ลોકมีชีวิตรอยู่นั้น พระราชาคณะระดับสูงในศาสนาคริสต์ของอังกฤษได้โต้แย้งหนังสือเรื่อง *An Essay...* ของเขาว่า หนังสือนี้ชี้แนะทางอ้อมว่าพระเจ้าไม่มีจริง ซึ่งเรื่องนี้ลอคก็กล่าวตอบว่า เขาไม่ได้ปฏิเสธว่าพระเจ้าไม่มี เขาเพียงแต่เสนอหลักคิดสำหรับตรวจสอบว่า เวลาที่เราถูกหิบบิ้นความคิดบางอย่างให้ (เช่นความคิดในทางศาสนา) เราจะมิ “หลักคิด” เพื่อความเป็นตัวของตัวเองสำหรับพิจารณาว่า “เรื่องนี้รับได้ว่าเป็นความรู้” และ “เรื่องนี้ไม่ถึงขั้นเป็นความรู้ เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น” ได้อย่างไร หลักคิดที่ว่านี่คือ “การตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ” เมื่อให้หลักแล้วก็หมดหน้าที่ในฐานะนักปรัชญา ส่วนการจะมีใครเอาหลักคิดนั้นไปพิจารณาคำสอนทางศาสนาเช่นเรื่องพระเจ้า นรก สวรรค์ เป็นต้นแล้วเห็นว่าเป็นเพียงความเชื่อไม่ถึงขั้นเป็นความรู้ ก็ให้เป็นเรื่องของการประยุกต์ใช้หลักการไป อันที่จริง แนวคิดของลอคนั้นในทางปรัชญาเราทราบดีว่าเป็นแนวคิดแบบหนึ่งที่เรียกว่า “*ประจักษ์นิยม*” (Empiricism) แนวคิดนี้ต่อมาได้พัฒนามามาก พัฒนาการในชั้นปลายๆของแนวคิดนี้ที่เรียกชื่อว่า “*ปฏิฐานนิยม*” (Positivism) นั้นประกาศชัดเจนว่า วิชาอภิปรัชญาที่กล่าวถึงสิ่งต่างๆอันอยู่พ้นอายตนะของมนุษย์ที่จะรับรู้ได้ (เช่นแนวคิดเรื่อง “โลกของแบบ” ในงานของเพลโต) นั้นเป็นสักแต่เพียงความเชื่อ ไม่ต่างจากศาสนาเลย ท่านผู้อ่านสังเกตเห็นไหมครับว่า แนวคิดแบบของลอคที่พัฒนามาในภายหลังนั้นชื่อในภาษาอังกฤษเป็นชื่อเดียวกับสำนัก

กฎหมายอิงโลก แน่นนอนว่าการมีชื่อละม้ายกันนี้บอกเราในตัวอยู่แล้วว่าสำนักอิงโลกนั้นจะต้องมีความคิดอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องกับหลักคิดที่เห็นว่า “สิ่งที่จะเป็นความรู้ได้นั้นต้องกล่าวถึงสิ่งที่ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ พ้นไปจากนี้เป็นเพียงความเชื่อ” ที่น่าสังเกตคือ ตามแนวคิดแบบลือค หลายสิ่งในศาสนาที่ตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะจะถูกจัดเป็นเพียง “ความเชื่อส่วนบุคคล” ซึ่งแม้จะมีคนเชื่อเหมือนกันจำนวนมหาศาลก็ยังคงเป็นความเชื่อส่วนบุคคล เพราะไม่สามารถทำให้เป็นของสาธารณะอันเป็นคุณสมบัติของความรู้ได้

คราวนี้เราจะมาพิจารณาหนังสือเล่มที่สองของลือคอันได้แก่เรื่อง *Two Treatises...* หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็นสองภาค ภาคแรกลือคใช้สำหรับวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาการเมืองของนักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษร่วมสมัยคนหนึ่งชื่อรอเบิร์ต ฟิลเมอร์ (Sir Robert Filmer) นักปรัชญาท่านนี้ได้แต่งหนังสือที่บอกว่าการปกครองโดยกษัตริย์นั้นเป็นระบอบที่ชอบธรรม เหตุผลหลักๆของท่านผู้นี้มีว่า ชีวิตมนุษย์นั้นนับแต่วันแรกที่ลืมตาดูโลกเราไม่ได้เป็นอิสระเลย เมื่อแรกคลอด เราก็เป็น “สมบัติ” ของพ่อแม่ (คำว่าสมบัติของพ่อแม่นี้อาจเข้าใจได้ง่ายๆว่า สมมติมีคนไปขโมยเรา ตอนนั้นเขาก็ทำผิดกฎหมาย เพราะนี่เท่ากับลักทรัพย์ของพ่อแม่เรา) เมื่อโตเป็นเด็ก ในระหว่างที่พ่อแม่เลี้ยงดูเรา เราก็ไม่เป็นอิสระเลย พ่อแม่จะบอกจะสอนจะบังคับเราต่างขนานาน นี่ก็ไม่เป็นอิสระ เมื่ออยู่ในโรงเรียน เราก็จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบของโรงเรียน ในการสอบนั้นครูจะเป็นผู้บอกว่าเราจะได้หรือตก ยิ่งการสอบแบบอัตนัยเราที่เป็นนักเรียนยิ่งไม่มีเสรีภาพเอาเลยเลย การที่

ครูมีอำนาจทางวิชาการที่จะ “พิจารณา” งานที่นักเรียนทำส่ง (หรือพูดให้หนัก—“พิพากษา” งานของนักเรียน) เราถือเป็นเรื่องชอบธรรมในวงการศึกษามาก เพราะถือกันว่าครูเป็นผู้มีประสบการณ์กว่านักเรียน แม้แต่นักเรียนระดับปริญญาเอกก็ไม่ยกเว้น การสอบวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกนั้นบางครั้งนักเรียนก็ถูกโขกสับโดยอาจารย์ที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการสอบอย่างไม่น่าเชื่อ นี่คือความมีเสรีภาพที่จำกัด ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดา เคยมีการฟ้องร้องกันในศาล โดยนักศึกษาฟ้องกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ว่ามีอคติ เท่าที่ปรากฏ ศาลมักพิพากษาว่าเป็นดุลยพินิจของกรรมการเนื่องจากศาลเชื่อว่ากรรมการมีประสบการณ์ทางวิชาการมากกว่านักศึกษานั้นเอง นี่ก็เป็นเครื่องยืนยันว่าแม้เราจะโตเป็นผู้ใหญ่ถึงขั้นเรียนปริญญาเอกแล้ว เราก็ไม่เป็นอิสระจากครูที่ระบบการศึกษาเห็นว่ามี ความชอบธรรมที่จะพิพากษาเรา

ประเด็นหลักที่ฟิลเมอร์ต้องการเสนอคือ ในชีวิตจริงมนุษย์เราในฐานะปัจเจกบุคคลไม่เคยเป็นอิสระ ที่ไม่เป็นอิสระก็เพราะชีวิตมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นที่มีประสบการณ์มากกว่าเรา แต่การที่เราต้องพึ่งพาคนอื่นที่มีประสบการณ์มากกว่าเรานี้โดยตรรกวิทยาก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของคนเหล่านั้น เช่นเมื่อเราป่วย หมอซึ่งมีประสบการณ์มากกว่าเราจะกำหนดวิธีการรักษาโดยไม่ต้องให้เราเห็นชอบ แต่ท้ายที่สุด เมื่อหมอบอกว่าจะรักษาเราอย่างนั้นอย่างนั้นตามหลักวิชา เราในฐานะผู้มีอิสระในตนเองย่อมสามารถที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธการรักษาของแพทย์ได้ ฟิลเมอร์คงเห็นช่องโหว่ตรงนี้ จึงใช้ความเชื่อทางศาสนามาทำให้ข้อเสนอของตนหนักแน่นขึ้น ท่านผู้นี้เสนอว่า พระ

เจ้าทรงสร้างมนุษย์คนแรกคืออาดัมขึ้น ในแง่นี้พระเจ้าก็มีฐานะเป็น “พ่อ” ของอาดัม ในฐานะพ่อ พระเจ้าย่อมมีสิทธิ์ในฐานะพ่อเหนืออาดัม เมื่ออาดัมมีลูกหลาน อาดัมก็เป็นผู้ปกครองของลูกหลานตาม “พระคัมภีร์เก่า” นั้น ถัดจากอาดัมมาก็มีลูกหลานของอาดัมทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองประชาชน ระบบการสืบทอดอำนาจการปกครองเช่นนี้ต่อมาก็ล่วงเลยมาถึงกษัตริย์ที่ปกครองชนชาติอังกฤษอยู่ สรุปคือกษัตริย์ที่ปกครองประชาชนอยู่เวลานี้เป็นลูกหลานของอาดัม เมื่ออาดัมเป็นลูกของพระเจ้า กษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองอยู่เวลานี้ก็ได้รับสืบทอดอำนาจมาจากพระเจ้านั่นเอง เมื่อพระเจ้ามีความชอบธรรมสูงสุดที่จะปกครองมนุษย์ เพราะทรงให้กำเนิดเรา เป็นพ่อของเรา ผู้ที่รับสืบทอดอำนาจมาจากพระเจ้าคือกษัตริย์ย่อมมีความชอบธรรมที่จะปกครองประชาชน ท่านผู้อ่านจะเข้าใจแนวคิดของฟิลเมอร์ได้ง่ายๆด้วยการเปรียบเทียบกับระบบการสืบทอดสันตติวงศ์แบบไทย ความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์องค์หลังมาจากความชอบธรรมขององค์ก่อน ไล่ขึ้นไปเรื่อยๆ ตามคติของศาสนาคริสต์ (ที่ตีความโดยฟิลเมอร์) พระเจ้าก็คือปฐมกษัตริย์ อาดัมเป็นทุติยกษัตริย์ ส่วนกษัตริย์องค์ปัจจุบันก็เป็นผู้สืบทอดสันตติวงศ์ของพระเจ้า ณ ปัจจุบัน นี่คือการความชอบธรรม ประชาชนจะปฏิเสธการปกครองโดยกษัตริย์ไม่ได้ เพราะนั่นคือการปฏิเสธที่จะไม่อยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้า แนวคิดของฟิลเมอร์ข้างต้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดตามที่ปรากฏในคัมภีร์ “*มนูธรรมศาสตร์*” ของศาสนาฮินดูมาก ตามคัมภีร์ข้างต้นพระเจ้าเมื่อสร้างโลกแล้วก็สร้างมนุษย์คนแรกขึ้นชื่อมนู (คำว่า “มนุษย์” ที่ใช้เรียกพวกเรานั้นรากศัพท์ก็มาจากคำว่า “มนู” นี้เอง

“มนุษย์” แปลตามตัวอักษรว่า “ลูกหลานของมนุษย์”) พระเจ้าทรงให้ปัญญาแก่มนุษย์ที่จะออกแบบกฎหมายสำหรับใช้ปกครองลูกหลานของตน ดังนั้นกฎหมายที่ใช้ในสังคมฮินดูจึงเป็นสิ่งที่ชาวฮินดูจะต้องเคารพเชื่อฟัง เพราะนี่คือกฎระเบียบที่ออกโดย “พ่อ” ของเรา เราที่เป็น “ลูก” มีหน้าที่ต้องเชื่อฟังพ่อ

ลือคตั้งข้อสังเกตว่า สมมติว่าเรายอมรับว่าพระเจ้าสร้างโลกจริง และเมื่อสร้างโลกแล้วก็ทรงสร้างอาดัมเป็นมนุษย์คนแรก ต่อมาทรงสร้างหญิงคนหนึ่งให้เป็นคู่ของเขา ต่อมาสองคนนี้ละเมิดกฎที่พระเจ้าตั้งไว้จึงถูกไล่ออกจากอุทยานเอเดน สองสามีภรรยา ก็ออกมาใช้ชีวิตข้างนอกอุทยาน ทำมาหากินมีลูกหลาน ปัญหาที่มีว่า ในฐานะพ่อ อาดัมอาจถือได้ว่าเป็น “ผู้ปกครอง” ของลูกๆ แต่การเป็นผู้ปกครองของลูกนั้นไม่เหมือนการเป็นผู้ปกครองระหว่างกษัตริย์กับประชาชน เพราะในกรณีของพ่อกับลูกนั้น วันหนึ่งเมื่อลูกเติบโตพอที่จะดูแลตนเองได้แล้ว อำนาจในการดูแลลูกของพ่อก็จะสิ้นสุดลง ไม่มีพ่อคนใดที่จะตามไปปกครองลูกของตนที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว ถ้าทำอย่างนั้นพ่อคนนั้นก็จะเป็นคนแปลกประหลาดในสายตาของคนทั่วไป ไม่เหมือนประชาชนที่จะต้องถูกปกครองโดยกษัตริย์ตลอดไปชั่วชีวิต ดังนั้นรูปแบบของอาดัมที่ว่าเป็นผู้ปกครองของลูกจึงเป็นคนละเรื่องกับการที่กษัตริย์ปกครองประชาชน พูดง่ายๆคือ ตามทัศนะของลือค การเอาเรื่องพระเจ้าสร้างอาดัมมาให้เป็นผู้ปกครองโลกเพื่อสนับสนุนสถานะของกษัตริย์เป็นเรื่องที่อยู่ห่างไกลกันมาก เหตุผลคือ แม้เราอาจรับได้ว่าอาดัมในฐานะพ่อที่ดีเป็นผู้ที่สมควรแก่การปกครองลูก และลูกของอาดัมก็สมควรเคารพนับถือพ่อ เพราะพ่อเป็นคนดี รักลูก และปกครองลูกอย่าง

เป็นธรรม แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า เชื้อสายของอาดัมจะได้รับการเคารพเชื่อฟังเช่นเดียวกัน โดยไม่พิจารณาข้อเท็จจริงว่าเชื้อสายของอาดัมเหล่านั้นเป็นคนอย่างไร สิ่งที่ลือคต้องการเสนอคือ เหตุผลของฟิลเมอร์ใช้เรื่อง “การเป็นลูกของกษัตริย์องค์ก่อน” เท่านั้นสำหรับอ้างความชอบธรรมให้แก่กษัตริย์ สมมติว่ากษัตริย์องค์ถัดมาเป็นกษัตริย์ที่เลวร้าย คำถามคือกษัตริย์นั้นยังมีความชอบธรรมที่จะปกครองประชาชนหรือไม่ ลือคคิดว่าหากคำตอบคือ “ยังมีอยู่” แล้วผู้ตอบอ้างว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าต้องการ พระเจ้าก็เป็นสิ่งที่เราไม่อาจเข้าใจได้ เพราะพระเจ้ายอมให้ประชาชนที่เป็นบุตรของพระองค์ถูกทำร้ายโดยกษัตริย์ที่เป็นทรราช

อันที่จริง ในหนังสือเล่มนี้ ลือคเองก็พยายามชวนให้ผู้อ่านตั้งคำถามเรื่อง “เราจะรู้ได้อย่างไรว่า...” อยู่เรื่อย ซึ่งหากท่านผู้อ่านจำเรื่องที่เรานำมาในหนังสือเรื่อง *An Essay...* ได้ก็จะทราบว่าลือคได้วางหลักการเรื่องการตรวจสอบได้ด้วยอายตนเองเอาไว้ เรื่องพระเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล (หรือในคัมภีร์ของศาสนาใดก็ตามแต่) นั้นว่าไปแล้วก็เป็นที่ยอมรับกันแม้ในหมู่ผู้ที่เชื่อว่ามีพระเจ้าว่าไม่ใช่สิ่งที่จะตรวจสอบได้ด้วยอายตนเอง แต่ลือคก็เขียน *Two Treatises...* อย่างประนีประนอมที่สุดแล้ว คือไม่ปฏิเสธว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นสิ่งเหลวไหล (ส่วนหนึ่งคงมาจากบรรยากาศทางสังคมที่ไม่มีทางที่ลือคจะทำอย่างนั้นได้เลย ขนาดเขียนเรื่อง *An Essay...* อย่างพยายามไม่พูดถึงพระเจ้าแล้ว ก็ยังถูกพระราชอาชญากรรมชั้นสูงของอังกฤษเขียนหนังสือต่อว่า) วิธีการที่ลือคใช้ในหนังสือเล่มนี้คือยอมรับก็ได้ว่าพระเจ้างามจริงตามที่ฟิลเมอร์ใช้เป็นฐานของเหตุผลตน แต่ลือคก็วิจารณ์ว่าแม้จะเชื่อว่ามีพระเจ้าจริง

และเชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างอาดัมในฐานะมนุษย์คนแรกซึ่งต่อมาก็คือบิดาของมนุษยชาติทั้งหมด กระนั้นก็ตาม เรื่องราวที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็ไม่สามารถใช้อ้างว่าเป็นความชอบธรรมที่สนับสนุนการปกครองโดยกษัตริย์ในปัจจุบันได้ เพราะลืมนึกคิดว่าพระเจ้าจะต้องรักมนุษย์ และผู้ปกครองที่พระเจ้าทรงอนุมัติให้เป็นผู้ปกครองมนุษย์อย่างชอบธรรมจะต้องเป็นกษัตริย์ที่ดี การอ้างความชอบธรรมด้วยเหตุผลง่ายๆว่า “ท่านต้องเคารพกษัตริย์องค์นี้เพราะเป็นโอรสของกษัตริย์องค์ก่อนซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ดี” นั้นลืมนึกว่าอ่อนเหตุผล อันที่จริง ประชาชนทุกคนเป็นลูกหลานของอาดัมทั้งสิ้น คนบางคนซึ่งอาจเป็นสามัญชนหรือขุนนางก็ได้อาจเห็นว่ากษัตริย์ในสมัยของตนนั้นเป็นทรราช เขาจึงโค่นล้มกษัตริย์องค์นั้นลงแล้วสถาปนาตนขึ้นเป็นกษัตริย์แทน หากกษัตริย์องค์ใหม่นี้ทำงานเพื่อประชาชนอย่างไรไม่เห็นแก่ตนและพวกพ้อง ลืมนึกว่าไม่มีเหตุผลที่เขาจะไม่เป็นกษัตริย์ที่ชอบธรรม แม้ว่าเขาจะไม่มีพ่อเป็นกษัตริย์ก็ตาม ในแง่เหตุผล เขาเป็นอนุชนของอาดัม ก็ต้องถือว่าเขาสืบสายมาจากผู้ที่พระเจ้าทรงให้อำนาจในการปกครองเอาไว้แต่บรรพกาลแล้ว สรุปความว่าในทัศนะของลืมนึก การอ้างตำนานเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสร้างอาดัมเพื่อสนับสนุนการปกครองของกษัตริย์ในปัจจุบันมีช่องโหว่มากมาย ช่องโหว่ที่ว่านี้ก็เช่น เราอาจอ้างความเชื่อข้างต้นเพื่อบอกว่า กษัตริย์ที่ชั่วร้ายนั้นเป็นผู้ที่ประชาชนสามารถโค่นล้มให้ลงจากอำนาจได้อย่างชอบธรรม เพราะประชาชนก็คือลูกหลานของอาดัมเช่นกัน แม้เราจะไม่มีการปกครองที่เคยครองอำนาจเป็นกษัตริย์มาก่อน แต่ในฐานะลูกหลานเราก็มีสิทธิ์ที่จะสร้างการเมืองใหม่ที่ชอบธรรมได้ และพระเจ้าจะต้องทรงเห็นด้วย

กับการกระทำของเรา เพราะพระเจ้าย่อมทรงเห็นด้วยกับธรรม ไม่เห็นด้วยกับอธรรม การเป็นลูกของกษัตริย์ไม่พอที่จะใช้อำนาจความชอบธรรมได้ จะต้องเป็นลูกกษัตริย์ด้วยและเป็นคนดีด้วย จึงจะมีเหตุผลที่จะได้รับการเคารพนับถือจากประชาชน (ซึ่งในแง่ที่เป็นลูกหลานของอาดัม พวกเขาก็ไม่ต่างจากกษัตริย์อยู่แล้ว)

ในภาคที่สองของหนังสือ *Two Treatises...* ล็อกได้เริ่มต้นความคิดใหม่หมด เพราะที่ภาคแรกเขาได้แสดงเหตุผลเพื่อโต้แย้งว่าการใช้ตำนานเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสร้างอาดัมมาสนับสนุนระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นอ่อนเหตุผล ท่านผู้อ่านคงจำได้ว่า ในหนังสือเรื่อง *An Essay...* นั้นล็อกได้วางหลักการเรื่องความรู้เอาไว้ว่า สิ่งที่จะเป็นความรู้ได้จะต้องตรวจสอบด้วยอายตนะได้ เรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสร้างอาดัมให้เป็นปฐมกษัตริย์นั้นว่าไปแล้วไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ ดังนั้นการปกครองใดก็ตามแต่ที่อิงอยู่กับตำนานเรื่องพระเจ้าย่อมจะถือได้ว่าเป็นระบอบการปกครองที่ไม่ได้อิงอยู่กับความรู้ แต่อิงอยู่กับความเชื่อ อะไรก็ตามที่ไม่อิงอยู่กับความรู้ สิ่งนั้นย่อมอาจถูกปฏิเสธได้ง่ายเมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคที่ความรู้เป็นเครื่องตัดสินว่าสังคมเราจะเลือกอะไร อันที่จริง ทฤษฎีการเมืองแบบใหม่ที่ล็อกจะเสนอก็คงพออาศัยตำนานเรื่องพระเจ้าได้ แต่เนื่องจากล็อกต้องการให้แนวคิดทางการเมืองใหม่ของเขาอิงอยู่กับความรู้ เขาจึงตัดสินใจไม่ใช้ตำนานเรื่องพระเจ้า แต่หันไปใช้สิ่งที่เขาคิดว่าสามารถตรวจสอบได้ด้วยอายตนะแทน

อะไรคือสิ่งที่สามารถตรวจสอบด้วยอายตนะ... ล็อกเสนอว่าก็คือประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเรานี่เอง ล็อกเริ่มต้นด้วยการ

กล่าวถึงสังคมมนุษย์ในสมัยบรรพกาล ในสังคมปัจจุบัน แม้โลกเราจะก้าวหน้าไปมาก แต่ก็ยังมีชุมชนมนุษย์ที่ยังใช้ชีวิตแบบสังคมบรรพกาลปรากฏให้เห็นอยู่ ซึ่งหลักฐานนี้ลือคเชื่อว่าสามารถอนุมานได้ว่าสมัยหนึ่งสังคมที่เจริญแล้วก็เคยมีสภาพเป็นเช่นนั้น ลือคเรียกสังคมบรรพกาลนั้นว่าสังคมธรรมชาติ *สังคมธรรมชาติก็คือสังคมที่มนุษย์เราอยู่อย่างไม่มีกฎหมาย ไม่มีการปกครอง* เราอาจอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม แต่ก็ไม่ต่างจากการที่สัตว์อยู่รวมกัน ในสภาพธรรมชาตินั้น ไม่มีหลักประกันเรื่องความมั่นคงในชีวิตใดๆ ทั้งสิ้น คนที่มีกำลังมากกว่าก็อาจใช้กำลังเข้ายึดแย่งสิ่งที่คุณต้องการจากคนที่อ่อนแอกว่า หากท่านผู้อ่านเคยดูหนังตะวันตกประเภทที่มีเคาบอยขี่ม้ายิงปืนก็จะเห็นได้ไม่ยากว่าสังคมที่ไม่มีกฎหมาย ไม่มี การปกครองนั้นเป็นอย่างไร อันที่จริง สังคมเคาบอยนั้นก็ยังมียุติธรรม เพียงแต่ว่าในบางที่กฎหมายไปไม่ถึง คนก็มีชีวิตอยู่ได้ด้วยปืน ใครยิงปืนไวก็อยู่รอด สังคมบรรพกาลนั้นยิ่งเลวร้ายกว่า สังคมตะวันตกยุคบุกเบิก เพราะไม่มีกฎหมายเลย เราไม่ต่างจากสัตว์ อยู่ด้วยสัญชาตญาณ การฆ่าฟันกันเกิดได้ทุกวันและทุกเวลา เพราะไม่มีกฎหมายและระบบการปกครองที่จะเอาผิดหรือลงโทษใครได้

แม้ว่าในสภาพที่มนุษย์เราอยู่กันตามธรรมชาตินั้น จะปรากฏว่า มนุษย์บางคนคิดว่าตนเองแข็งแรงกว่า หรือมีเครื่องมือที่จะเอาชนะคนอื่นได้มากกว่า จะใช้กำลังแย่งชิงเอาสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน (เช่นเคาบอยบางคนไม่ทำมาหากินอย่างคนอื่น พวกนี้อยากได้เงินก็ไปปล้นเอาจากคนอื่น เพราะเห็นว่าสบายว่า ไม่ต้องลงมือทำอะไรไถนาหรือเลี้ยงสัตว์อย่างชาวบ้าน) แต่นี่ก็ไม่ได้หมาย

ความว่า เราจะพูดถึงเรื่องความผิดถูกไม่ได้ ล้อคคิดว่าเป็นสภาพตามธรรมชาตินั้น มนุษย์ก็มีสิทธิตามธรรมชาติเหนือทรัพย์สินที่ตนได้ลงแรงสร้างขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ชายคนหนึ่งออกไปในป่าแล้วเก็บผลไม้มาเพื่อกินที่บ้าน ระหว่างทางชายอีกคนเห็นเข้าก็ตรงเข้าไปชกชายคนแรกแล้วแย่งเอาผลไม้ชิ้นไป ล้อคคิดว่า ในทางจริยธรรมชายคนที่ถูกชกล้มลงนั้นเป็นเจ้าของผลไม้ชิ้นนั้น ดังนั้นคนที่แย่งเอาผลไม้ของชายคนนั้นไปต้องถือว่ากระทำการอย่างปราศจากความชอบธรรม พูดง่าย ๆ คือ แม้ไม่มีกฎหมาย ไม่มีระบอบการปกครอง แต่โดยสามัญสำนึกตามธรรมชาติ เราต้องพูดได้ว่าชายคนที่สองนั้น “ปล้น” ทรัพย์สินของชายคนแรก

การที่ล้อคพูดถึงสิทธิตามธรรมชาตินี้ท่านผู้อ่านบางท่านอาจเห็นว่าแนวคิดของล้อคน่าจะอยู่ไม่ไกลจากแนวคิดของฝ่ายอิงธรรมที่กล่าวมาแล้ว ข้อสังเกตนี้นับว่าน่าคิดอยู่มาก ในงานเขียนของล้อค แม้แต่เล่มที่ชื่อ *Two Treatises...* นี้เองก็ตาม จะมีปรากฏคำว่าพระเจ้าเสมอ ในตอนที่ว่าด้วยสิทธิตามธรรมชาตินี้ก็เช่นกัน ล้อคกล่าวว่ามนุษย์ทุกคนนั้นพระเจ้าสร้างมาให้เท่าเทียมกัน โลกหรือแผ่นดินนี้พระเจ้าก็ประทานแก่มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ใครจะอ้างว่าพระเจ้าให้ตนมากกว่าคนอื่น (เช่นที่พวกกษัตริย์และขุนนางสมัยกลางเป็นต้นอ้าง) ไม่ได้เลย เมื่อแผ่นดินเป็นสมบัติกลางของมนุษย์ ใครลงแรงลงไปในแผ่นดินนั้น ผลของแรงงานก็ต้องเป็นของเขา เขามีสิทธิตามธรรมชาติอันชอบธรรมที่จะอ้างความเป็นเจ้าของ (ซึ่งถ้าคิดเลยต่อไปถึงพระเจ้า สิทธิตามธรรมชาตินี้ว่าไปแล้วก็มาจากพระเจ้านั่นเอง) จะอย่างไรก็ตาม ผมค่อนข้างเชื่อว่าแนวคิดของล้อคนั้นไม่อิงกับสิ่งที่ตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะ

ดังนั้นการอ้างพระเจ้าจึงน่าจะเป็นเพียง “การเล่นเกมของยุคสมัย” เท่านั้น เราไม่จำเป็นต้องตีความคำว่าพระเจ้าในงานเขียนของลือคตามตัวอักษรก็ได้

เมื่อมนุษย์สำนึกว่าตนมีสิทธิตามธรรมชาติในสิ่งที่ตนลงแรงไป ความรู้สึกเล็กๆที่ว่านี่เองที่ลือคเห็นว่าต่อมาก็ชักนำมนุษย์จำนวนมากให้มาตกลงที่จะสร้างสังคมสำหรับอยู่ด้วยกัน เนื่องจากสังคมที่ว่านี้ไม่ได้เป็นเพียงการมารวมกันอยู่เฉยๆเท่านั้น แต่รวมกันอยู่ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะสร้างระบบสำหรับประกันว่า เมื่อใครลงแรงสร้างสมอะไรขึ้นมา สิ่งนั้นจะต้องเป็นของเขา และคนอื่นๆจะต้องเคารพในทรัพย์สินส่วนบุคคลของผู้อื่น ทุกคนจะสร้างงานสร้างชีวิตครอบครัวของตน สะสมความมั่งคั่งตามความสามารถ ใครเก่งใครฉลาดกว่าคนอื่นก็ทำได้มาก ผู้ที่ด้อยกว่าก็ทำได้น้อย นี่คือความยุติธรรม ความยุติธรรมนี้จะเกิดได้ก็ต่อเมื่อเรามาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่เรียกว่าชุมชนการเมือง (Political Society) ภายในชุมชนที่ว่านี้จะมีการมอบอำนาจในการออกกฎหมายแก่คณะบุคคลจำนวนหนึ่ง กฎหมายที่จะออกมานี้คณะบุคคลเหล่านี้จะออกตามอำเภอใจไม่ได้ แต่ต้องออกเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนและผดุงไว้ซึ่งความเป็นธรรม จากนั้นก็จะมีคณะบุคคลอีกชุดหนึ่งมาทำหน้าที่บริหารกิจการส่วนรวมของสังคม และมีหน้าที่พิทักษ์กฎหมายที่ตราออกมานั้น ใครล่วงละเมิดกฎหมายก็จะถูกอำนาจรัฐที่สถาปนาขึ้นนี้ดำเนินการตามความเหมาะสม สรุปคือ ในสังคมการเมืองนั้น ประชาชนจะได้รับการปกป้องสิทธิตามธรรมชาติของตน ไม่มีใครสามารถล่วงล้ำก้ำเกินผู้อื่นตามอำเภอใจได้ สังคมจะมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน เนื่องจากมีผู้พิทักษ์กฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น

โดยประชาชน แม้คนบางคนจะมีนิสัยไม่ดีชอบเอาเปรียบคนอื่น คนเช่นนี้ก็จะถูกบังคับให้เคารพกฎหมายแม้จะไม่พอใจ คนส่วนใหญ่ที่ลือคเชื่อว่าน่าจะเป็นคนดีก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข นี่คือการที่มาของระบอบการปกครองในโลก ซึ่งจะเป็นแบบใดก็ได้ หากคิดตามที่ลือคเสนอ กษัตริย์ก็อาจเกิดมาจากการเลือกของประชาชน แต่เพราะอะไรก็ตามแต่ ต่อมาก็เกิดความผิดพลาดขึ้น ผู้ที่ประชาชนเลือกได้กลายมาเป็น “นาย” ของประชาชน แทนที่จะเป็น “บ่าว” เหมือนแต่แรก เรื่องนี้ลือคเห็นว่าเป็นเรื่องที่ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริงในสังคมการเมืองนั้นๆจะต้องพิจารณาทบทวนด้วยตนเอง

สิ่งที่ลือคกล่าวมาทั้งหมดนี้โดยสาระก็คือการบอกว่า รัฐบาล (จะโดยกษัตริย์เพียงองค์เดียวหรือคณะบุคคลก็ตาม) เกิดตามความจำเป็นทางธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการปั้นแต่งของพระเจ้าแต่อย่างใด น่าประหลาดว่าสิ่งที่ลือคกล่าวมานี้สอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธเจ้าตามที่บันทึกไว้ในพระสูตรที่ชื่อ “อัคคัณฺณสูตร” มาก ในพระสูตรดังกล่าว พระพุทธเจ้าได้ทรงวิจารณ์ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ว่าพระเจ้าสร้างวรรณะกษัตริย์มาเพื่อให้ปกครองมนุษย์ว่าเป็นความเชื่อที่ไม่มีหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติรองรับ จากนั้นก็ทรงหันมาชี้ว่า เดิมมนุษย์เราอยู่ในธรรมชาติ ทำมาหากินกันไป แรกๆก็ไม่มีปัญหาอะไร ต่อมาก็มีมนุษย์บางคนไม่ยอมทำมาหากินเหมือนคนอื่น คนพวกนี้ยังชีพด้วยการใช้กำลังแย่งชิงคนอื่น มนุษย์ที่อยู่อย่างสงบก็เห็นว่าจะต้องสร้างระบบอะไรสักอย่างขึ้นมาเพื่อกำราบมิให้คนชั่วเอาเปรียบคนอื่น พวกเขาไปหาคนบางคนที่เป็นคนดี มีบารมี มีอำนาจ โดยขอให้คน

ที่ว่านี้ทำหน้าที่ปกครองชุมชน นี่คือการกำเนิดของสังคมการเมืองตามที่เสนอของพระพุทธองค์ที่ทรงเห็นว่ามีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์รองรับ อย่างน้อยก็เป็นไปได้มากกว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าทรงสร้างวรรณะกษัตริย์มาให้ปกครองมนุษย์ที่ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ ไม่เพียงเท่านั้น พระพุทธองค์ยังทรงชี้ว่า เดิมนั้นผู้ปกครองวัดจากการทำงานรับใช้ประชาชน คำว่า “ราชา” ที่พวกพราหมณ์เข้าใจว่าหมายถึง “เจ้านายของประชาชน” นั่นก็ทรงชี้ว่าหมายถึง “ผู้ทำงานให้ประชาชนยินดี” (คำว่า “ราชา” มีรากศัพท์มาจาก “รช” ซึ่งแปลว่ายินดี) กษัตริย์ที่เข้าใจว่าตนเป็นนายของราษฎรนั้นไม่ใช่กษัตริย์ตามคติของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงยอมรับว่า เดิมอำนาจของผู้ปกครองมาจากการสมมติให้โดยประชาชน ต่อมา ผู้ได้รับอำนาจนั้นก็ค่อยๆพัฒนาให้ครอบครัวของตนกลายเป็นนายของประชาชน มีการสืบทอดอำนาจกันในตระกูล ซึ่งทั้งหมดนี้ผิดหลักการเรื่องการสมมติให้เป็นคราวๆโดยประชาชน ล็อกเขียนไว้ใน *Two Treatises...* ว่าการให้อำนาจแก่ผู้ปกครองนั้นเป็นเรื่องชั่วคราว ผู้ได้รับมอบอำนาจในการปกครองจะโอนอำนาจของตนให้คนอื่นไม่ได้ ดังนั้นระบอบสืบสันตติวงศ์จึงเป็นสิ่งที่ปรัชญาการเมืองของพระพุทธศาสนาและล็อกไม่เห็นด้วย เพราะเมื่อใดก็ตามที่ประชาชนถูกปล้นอำนาจไป ระบอบทรราชย์ก็ย่อมจะเกิดได้เสมอ พระพุทธองค์ทรงเสนอให้พวกที่นับถือศาสนาพราหมณ์ทบทวนว่า สถาบันกษัตริย์ของพวกเขา นั้นได้เดินห่างออกมาจากจุดเริ่มต้นมากเพียงใด ส่วนล็อกนั้นเขียนไว้ว่า “เมื่อกฎหมายสิ้นสุด ระบอบทรราชย์ก็ถือกำเนิด” (Whenever law ends, tyranny begins) เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่ราษฎรจะพึงหมั่นใส่ใจ

อยู่เสมอก็คือ การปกครองในประเทศของเราจะต้องดำเนินไปภายใต้กฎหมาย และกฎหมายนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อความเป็นธรรม กฎหมายจะให้อำนาจแก่ใครที่จะตัดสินใจตามอำเภอใจของตนไม่ได้ ในตอนท้ายๆของหนังสือเรื่อง *Two Treatises...* ล็อกคได้กล่าวถึงอำนาจอันชอบธรรมของประชาชนที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือคำสั่งของผู้ปกครองที่ไม่ได้บริหารบ้านเมืองเพื่อประโยชน์ของประชาชน หากแต่เพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง แนวคิดนี้ต่อมาก็คือรากฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ถือว่าในท้ายที่สุดแล้วอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมืองก็คือประชาชน ระบอบประชาธิปไตยไม่รับประกันว่ารัฐบาลและสมาชิกสภานิติบัญญัติที่ประชาชนเลือกไปแล้วจะต้องเป็นรัฐบาลและสมาชิกสภานิติบัญญัติที่ดี แต่ประชาธิปไตยรับประกันว่า เมื่อครบวาระของรัฐบาลและอำนาจนิติบัญญัตินั้นแล้ว ประชาชนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเลือกอำนาจบริหารและนิติบัญญัติชุดใหม่ที่ตนเชื่อว่าจะทำงานเพื่อประชาชน หลักการที่ว่านี้ล้วนแล้วแต่มาจากล็อกคทั้งสิ้น ©

สมภาร พรหมทา

เมษายน ๒๕๕๔

ส่วนที่สอง : พระพุทธศาสนา

มิลินทปัญหา

ภาพชื่อ Moonlight โดย William Turner

คัมภีร์ “มิลินทปัญหา” นั้นเป็นคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา นิกายเถรวาท แม้ไม่ใช่คัมภีร์ชั้นต้นที่เรียกว่า “พระบาลี” แต่ก็ได้รับการยอมรับว่าสำคัญ อย่างน้อยก็ไม่แพ้ “อรรถกถา” ใน ประเทศเถรวาทบางประเทศเช่นพม่า มิลินทปัญหาถูกจัดเข้าใน พระไตรปิฎก คือไม่ได้เป็นอรรถกถาอย่างที่ไทยเราจัด ก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่าตามทัศนะของประเทศเถรวาทที่ว่านั้น สถานะของคัมภีร์

มิลินทปัญหาสูงกว่าอรรถกถา กล่าวง่ายๆคือ ปกติหนังสือที่จะถูกจัดเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกนั้นจะต้องเป็นผลงานของ “พระศาสดา” เพราะพระไตรปิฎกแปลว่าตะกร้าสามใบที่บรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ต่อมาก็มีการ “บรรจุเพิ่ม” งานของสาวกเข้าไปด้วย พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทยเราเวลานี้อย่างน้อยก็มีงานของสาวกสองท่านคือพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลิตุตรติสสะได้รับการผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก มิลินทปัญหานี้ไม่ทราบนามท่านผู้แต่ง แต่ก็ เป็นสาวกแน่ๆ การที่ประเทศพม่าบรรจุเล่มนี้เข้าไปด้วยก็แสดงว่าพระเถระในประเทศนั้นเห็นว่าปัญญาของท่านผู้แต่งมิลินทปัญหาก็คงไม่ด้อยไปกว่าพระสารีบุตรและพระโมคคัลลิตุตรติสสะ สรุปคือ เวลาที่กล่าวถึงพระไตรปิฎก คนข้างนอกอาจเข้าใจว่าหมายถึงคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนๆ แต่คนข้างในอันหมายถึงผู้รู้ทางด้านพระพุทธศาสนาจะเข้าใจว่า เอาเข้าจริงก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้น ดังที่ผมกล่าวมาข้างต้นนั้น

มิลินทปัญหานี้ผมรู้จักครั้งแรกตอนเป็นสามเณรอยู่ต่างจังหวัด ตอนนั้นผมเพิ่งเริ่มเรียนนักธรรมและบาลี หนังสือที่ใช้เรียนก็ไม่เกี่ยวกับมิลินทปัญหาแต่อย่างใด (คือในบรรดาหนังสือที่ใช้เรียนไม่มีคัมภีร์เล่มนี้อยู่ด้วย) แต่หลวงพี่ของผมท่านเป็นพระนักเทศน์สำนักพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือธรรมะจากกรุงเทพฯบางแห่งจัดพิมพ์มิลินทปัญหาเพื่อขายให้แก่บรรดาพระนักเทศน์ทั้งหลาย เขาโฆษณาทำนองว่า หากอยากเทศน์เก่งต้องเรียนรู้คัมภีร์เล่มนี้ ผมจำไม่ได้แล้วว่ามิลินทปัญหาที่เห็นครั้งนั้นใครเป็นผู้แปล แต่เท่าที่จำได้ เขาทำง่ายๆ คงไม่ได้แปลมาจากภาษาบาลีตรงๆ แต่ย่อความมา เพื่อให้

บรรดาท่านนักเทคโนโลยีทั้งหลายท่านเห็นลึกลงว่า การโต้แย้งกันด้วยเรื่องธรรมะนั้นเป็นอย่างไร

เมื่อมาเรียนหนังสือที่กรุงเทพแล้ว ผมจึงรู้จักมิลินทปัญหามากขึ้น และก็รู้ต่อไปว่ามีฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยบาลีปกรณ์สมาคมแห่งราชอาณาจักรอังกฤษ โดยที่ฉบับแปลภาษาอังกฤษนั้นก็เป็นที่ยกย่องว่าเป็นหนังสือที่น่าอ่าน ท่านลองว่าหากใครที่เป็นฝรั่งอยากเรียนรู้ระบบปรัชญาของพระพุทธศาสนาก็สมควรเริ่มต้นที่หนังสือเล่มนี้ วันหนึ่ง (ตอนนั้นผมเป็นสามเณรอยู่ กำลังเรียนมหาจุฬาอยู่ปีต้นๆ) ผมอ่านนิตยสาร “โลกหนังสือ” ที่คุณสุชาติ สวัสดิ์ศรีเป็นบรรณาธิการ เล่มนั้นเขาทำเรื่องเกี่ยวกับคุณ ส. ธรรมยศที่ถือกันว่าเป็นคนไทยรุ่นแรกๆที่มีโอกาสได้เรียนวิชา “Philosophy” อย่างฝรั่ง ท่านผู้นี้เคยพูดกับเพื่อนฝูงว่าอ่านมิลินทปัญหมาแล้วหมั่นไส้พระนาคเสน (ตัวละครเอกของเรื่องที่ทำหน้าที่ตอบโต้ธรรมะกับพระยามิลินท์) เป็นอันมาก คุณ ส. ธรรมยศบอกว่าอยากเจอพระนาคเสนเหลือเกิน และเชื่อว่าหากได้เจอท่านจะไม่ยอมแพ้อย่างที่พระยามิลินท์ยอมเป็นอันขาด ตอนนั้นอินทรีย์ผมยังไม่แค้นกล้าพอที่จะเข้าใจว่าไฉนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเล่มนี้จึง “ก่อกวน” อารมณ์ของปัญญาชนไทยที่รู้จักความคิดทางปรัชญาของฝรั่งอย่างนั้น ต่อเมื่อมาเรียนปรัชญาเสียเอง แล้วกลับไปอ่านมิลินทปัญหา จึงได้เข้าใจว่าที่ คุณ ส. ธรรมยศท่านเกิดอาการ “ของขึ้น” เพราะอ่านหนังสือเล่มนี้มันเป็นเช่นนี้เอง มิน่าเล่า

วันนี้ผมจะมาชวนท่านผู้อ่านวารสาร “ปัญญา” คู่กันด้วยเรื่องที่ผมคิดว่าเป็นตัวอย่างของประเด็นที่ท่านผู้แต่งมิลินทปัญหาท่านต้องการเสนอ แล้ววิธีที่ท่านเสนอมันสมควรกวนอารมณ์คนอย่างไร

คุณ ส. ธรรมศออย่างไรบ้าง ปัญหาหลายเรื่องในมิลินทปัญหานี้ เป็นแบบนี้ แต่เราคงพูดมากกว่าหนึ่งเรื่องในบทความเดียวนี้ได้ ผมจึงขออนุญาตยกมาเพียงเรื่องเดียว ผมจะใช้ตัวอย่างนี้สำหรับ วิเคราะห์ว่า สมัยหนึ่ง นักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาของ นิกายเถรวาทมีความคิดแบบนี้ และความคิดแบบนี้ต่อมาก็กลายมา เป็นต้นแบบให้นักคิดรุ่นหลังๆลอกเลียนแบบ ซึ่งโดยส่วนตัวผมไม่ เห็นด้วยเลย เพราะผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงคิดอย่างนี้ แต่ อย่าเพิ่งเชื่อผม เอาไว้ตอนจบของบทความค่อยพิจารณาบททวนว่า ที่ผมพูดมานั้นเป็นจริงมากน้อยเพียงใด

เรื่องของเรื่องเป็นอย่างนี้ครับ ท่านพระยามิลินท์กราบนมัสการ ทามพระนาคเสนว่า “คนสองคน คนหนึ่งรู้ทั้งรู้ว่าเรื่องนี้ผิด แต่ก็ยัง ทำ กับอีกคนไม่รู้อันเป็นความผิดก็เลยทำมันลงไป สองคนนี้ใคร ผิดมากกว่ากัน” พระนาคเสนขอให้พระยามิลินท์แสดงความเห็น ก่อนว่าเรื่องนี้ท่านเห็นว่าอย่างไร พระยามิลินท์ก็ตอบว่า “สำหรับ โยม คนที่รู้ว่าผิดแล้วยังทำต้องถือว่าชั่วมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ข้าราชการบริพารของพระองค์รู้กฎหมายว่าป่าที่เป็นของหลวงนั้นเขา ห้ามตัดต้นไม้ แต่ก็ยังตัด คนเช่นนี้พระองค์จะลงโทษมากกว่า ชาวบ้านที่ไม่รู้ว่าที่ตรงนั้นเป็นของหลวง” สรุปคือ ตามความเห็น ของท่านผู้ถามปัญหานี้ คนที่ไม่รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก แล้วกระทำ ความผิดลงไปอันเนื่องมาจากความไม่รู้นั้นสมควรเห็นใจมากกว่า คนที่รู้แต่ก็ยังฝ่าฝืนทำความผิดนั้นลงไป ความเห็นใจนี้ทำให้เรา ต้องวินิจฉัยว่าคนที่ทำเพราะไม่รู้นั้นชั่วน้อยกว่า ส่วนคนที่ทั้งที่รู้แต่ก็ ทำต้องถือว่าชั่วมากกว่า

ถึงตอนนี้ พระนาคเสนก็ยิ้มๆแล้วตอบว่า “แต่สำหรับอาตมา

คนที่ไม่รู้ชั่วมากกว่าคนที่รู้” พระยามิรินทร์อ้าปากค้าง เพราะคำตอบของพระนาคเสนนั้นมันขัดกับความรู้อีกตามสามัญสำนึกของเรา ท่านทั่วไป มันจะเป็นไปได้อย่างไร ลองนึกภาพดูก็ได้ คนสองคน คนหนึ่งไม่รู้นั่นคือเมียเราแล้วมาจับ เรารู้แรกๆก็อาจโกรธ แต่พอรู้ว่าเจ้าหมอนี่ไม่รู้นั่นคือเมียเรา เราก็ยอมพอให้อภัยได้ แต่อีกคนรู้ดีว่านั่นคือเมียเรา แต่ก็ยังมาเที่ยวเกาะเกาะแตะโลม อย่างนี้ไม่มีทางให้อภัยได้ แต่สำหรับท่านพระนาคเสน ดูเหมือนท่านจะบอกเราว่า “คนแรกที่มาจับเมียเราเพราะไม่รู้ว่ามีผิดแล้วชั่วมากกว่าคนหลัง”—มันจะเป็นไปได้อย่างไร

ในระหว่างที่พระยามิรินทร์กำลังมึนงงอยู่นั้น ท่านพระนาคเสนก็ถือโอกาสกระหน้าซ้ำเติมอย่างได้ที (น้ำเสียงในคัมภีร์บอกอย่างนั้นจริงๆ) ว่า “มหาบพิตรลองนึกดูนะ มีคนอยู่สองคน เราจะทดลองบางอย่างกับพวกเขา เราเอาก้อนเหล็กขนาดเท่ากำปั้นไปเผาไฟให้ร้อน เสร็จแล้วก็เอาไปแขวนไว้ในห้อง ให้คนทั้งสองเข้าไปจับ คนหนึ่งเราไม่บอกอะไรเลย แต่อีกคนเราบอกว่าก้อนเหล็กนั้นเพิ่งเขี่ยออกมาจากเตาร้อนๆ มหาบพิตรคิดว่า คนที่ไม่รู้เนื่องจากความไม่รู้ นั้นเมื่อเขากำก้อนเหล็กนั้นตามที่เราบอก เขาย่อมกำเต็มเหนียวใช่ไหม”

“น่าจะเป็นอย่างนั้น พระคุณเจ้า”

“แต่สำหรับคนที่เราบอกข้อมูลเกี่ยวกับก้อนเหล็กนั้น มีไหมที่เขาจะกำมันอย่างเต็มเหนียวอย่างคนแรก”

“ไม่น่าจะเป็นอย่างนั้น”

“เขาจะค่อยๆแตะมันเบาๆใช่ไหม”

“คงใช่ ใครจะไปทะลึ่งกำมันละพระคุณเจ้าก็ ถามได้”

“ถ้าความร้อนจากก้อนเหล็กนั้นเปรียบเสมือนบาป มหาบพิตรก็เห็นแล้วนี่ว่า คนที่ทำบาปเพราะไม่รู้มันย่อมได้รับบาปมากกว่า ส่วนคนที่รู้จักบาปเหมือนกัน แต่น้อยกว่า สรุปคืออาตมาไม่เห็นด้วยกับมหาบพิตร”

ถึงตรงนี้ ผมเชื่อว่าท่านผู้อ่านบางท่านต่อให้ไม่ได้เรียนปรัชญาฝรั่งมาอย่างคุณ ส. ธรรมยศ ก็อาจเกิดความหงุดหงิดในใจว่า พระนาคเสนกำลังเถียงไปคนละเรื่อง และท่านอาจจะหงุดหงิดมากยิ่งขึ้นเมื่ออ่านต่อไปแล้วพบว่า พระยามิลินท์เมื่อฟังพระนาคเสนวิไลสนาเช่นนั้นก็เปล่งสาธุการว่า “ที่พระคุณเจ้ากล่าวมานั้นชอบแล้ว แจ่มแจ้งแล้ว โยมเข้าใจผิดที่เห็นว่าคนที่ไม่รู้เรื่องแล้วทำความชั่วลงไปสมควรผิดน้อยกว่า ที่จริงคนแบบนี้สมควรผิดมากกว่า ตามตัวอย่างอุปมาของพระคุณเจ้านั้นแล”

ขอพักเรื่องตัวคัมภีร์ไว้ชั่วคราว เปลี่ยนมาเป็นเรื่องสมัยปัจจุบันในห้องเรียนเกี่ยวกับวิชา “พุทธจริยศาสตร์” ที่ผมบรรยายอยู่ในห้องเรียนนั้นมีพระภิกษุอยู่ด้วย ผมยกตัวอย่างที่ผมแต่งเองว่า มีชนเผ่าดึกดำบรรพ์ที่ยังมีชีวิตหลงเหลืออยู่ในโลกปัจจุบันให้นักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษาบางพวกถือคติว่า เมื่อพ่อแม่แก่ชรามากแล้ว และมีชีวิตที่ยุ่งยากลำบากอันเนื่องมาจากความชรานั้น พวกเขามีธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันว่า เป็นหน้าที่ของบุตรชายคนโตที่จะต้องพาพ่อแม่เข้าไปในที่ลับตาคน ไกลออกไปจากชุมชน เสร็จแล้วก็สังหารพ่อแม่เสีย พวกเขาเชื่อว่าเป็นการปลดปล่อยชีวิตที่ยุ่งยากลำบากของบุพการี ถ้ามองโดยเอาวิถีชีวิตของพวกเขาเป็นหลัก เรื่องนี้ก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้ามองจากกรอบความคิดของพระพุทธศาสนา คนที่ทำอย่างนี้เราถือว่าเป็นปิตุฆาตและมาตุฆาตอัน

เป็นอนันตริยกรรมคือบาปหนักหนาสาหัสสาครรจ์ แต่ที่เขาทำอย่างนั้นเพราะเขาไม่รู้ว่าเป็นอนันตริยกรรม คำถามคือ พวกเขาจะต้องตกนรกขุมที่ออกแบบไว้สำหรับคนที่ทำอนันตริยกรรมหรือไม่

มีเสียงสวนมาทันควันว่า “แน่นอน อาจารย์ ตกแน่ๆ” เป็นเสียงของพระภิกษุรูปหนึ่ง

“ไม่รู้ก็ยังไม่ตกเหอครับ” ผมลองถาม

“รู้ไม่รู้ไม่เกี่ยวดอกอาจารย์ อันที่จริงเพราะไม่รู้นี่แหละยิ่งจะตกนรกขุมที่แย่ที่สุด เพราะเมื่อไม่รู้ว่าเป็นบาป เวลาทำก็ทำเต็มเหนี่ยว ไม่มียับยั้งใจเลย อาจารย์จำเรื่องก้อนเหล็กในมิลินทปัญหาได้ใช่ไหม”

ตอนนี้ก็เข้าทางผมเลยครับ ผมบอกจำได้ แล้วเราก็ถกกันด้วยเรื่องรู้ไม่รู้กับก้อนเหล็กร้อนนี่แหละ สามชั่วโมงผ่านไป เรื่องก็ยังไม่ร้อนอยู่ จนผมต้องขอยุติ เพราะหมดเวลาแล้ว ผมจะต้องไปรับลูกกลับบ้าน

ว่ากันตามจริง สิ่งที่ท่านพระนาคเสนเสนอนั้น หากตัดเรื่องลีลาทางภาษาออก เอาแต่ใจความล้วนๆ ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ชวนให้คิดเหมือนกัน คุณ ส. ธรรมยศที่ผมกล่าวถึงข้างต้นนั้นท่านน่าจะขี้ใจเรื่องลีลาทางภาษามากกว่าตัวเนื้อหา สำหรับผม บางครั้ง เพื่อที่จะเข้าใจคนบางคน เราต้องทนที่จะไม่สนใจลีลาทางภาษาของเขา สนใจเฉพาะตัวเนื้อหาที่เขาพยายามเสนอก็คพอ อย่างนี้จะช่วยให้เราเข้าใจเขาได้มากขึ้น คนที่สนใจเรื่องลีลาทางภาษาน่าจะสรุปในเบื้องต้นว่า ท่านพระนาคเสนท่านเบี่ยงเบนประเด็น (ภาษาสมัยนี้เขาเรียกว่า “แถ”) เมื่อเห็นว่าท่านแถ ก็เลยมองไม่เห็นสาระของสิ่งที่ท่านเสนอ สมมติว่าเราตัดประเด็นเรื่องแถไม่แถไปก่อน ลองพิจารณาสิ่งที่ผมจะเสนอต่อไปนี้ดู

เอาเรื่องคนที่มาจีบเมียเรานี้แหละ ถามว่าคนแรกเนื่องจากไม่รู้
ว่าเมียเรามีผัวแล้ว เมื่อจีบก็ยอมจะทุ่มเต็มที่ไซ้ไหมครับ ทุ่มเต็มที่ก็
คือ ตั้งใจเต็มที่ว่าจะหาทางเอาเธอมาเป็นเมียของตนให้ได้ จะเห็น
ว่า “เจตนา” ของเขาแรงมากถึงขั้นว่าจะเอาเมียของเราไปเป็นเมีย
ของเขา ผิดกับอีตาคนที่รู้ว่าเมียเรามีผัวแล้ว เจ้าหมอนี่อย่างไรก็ไม่
มีเจตนาที่แรงขนาดนั้น อย่างมากก็แค่หวังผลสูงสุดว่าอาจมาอยู่กับ
เมียของเราได้เป็นครั้งคราว ไม่ถึงขั้นว่าจะเอาไปเป็นเมียของตน
เมื่อเจตนาของคนหลังอ่อนกว่าคนแรก ตามหลักพระพุทธศาสนา
เนื่องจากเราถือว่ากรรมวัดจากเจตนา อย่างนี้จะพอกกล่าวได้ไหม
ครับว่า คนแรกทำกรรมชั่วมากกว่า เพราะเจตนาแรงกว่านั่นเอง

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจครางว่า “ก็เป็นได้”

แต่บางท่านก็อาจไม่ยอมรับ แล้วหาทางแย้งว่า “สมมติว่าอีตา
คนหลังมันรักเมียเรามาก มันตั้งใจจะแย่งเมียเราเลยแหละ อย่างนี้
ชั่วไหม สรุปคือรู้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องลดความแรงของเจตนาเสมอ
ไป สมมติว่าเจตนาของสองคนนี้เท่ากัน คือต้องการแย่งเมียเรา
เท่ากัน คนที่สองก็ต้องบาปมากกว่าเพราะเพิ่มปัจจัยคือรู้ทั้งรู้เข้าไป
ด้วย คนที่ทั้งที่รู้ก็ยังไม่ทำพระท่านว่าไม่มียางอาย คือไม่มีหิริโอตตป-
ปะ ส่วนคนที่ทำเพราะไม่รู้เราบอกไม่ได้ว่าไม่มียางอาย เพราะ
ยางอายมันเกี่ยวกับรู้ เห็นไหม ตัวอย่างเรื่องกำก้อนเหล็กของพระ
นาคเสนก็ไม่แน่เสมอไป”

ถึงตอนนี้ ท่านผู้อ่านท่านแรกที่เพิ่งครางว่า “ก็เป็นได้” ก็อาจ
กลับใจ ขอลอนการครางเมื่อสักครู้ให้เป็นโมฆะไป

แล้วเราจะตัดสินเรื่องนี้อย่างไร ท่านผู้อ่านท่านที่เพิ่งลอนการ
ครางเมื่อสักครู้อาจถามต่อ เมื่อย้อนไปทบทวนว่าที่ท่านพระนาค-

เสนพุดก็ถูกในบางแง่ เรื่องทั้งหมดนี้ผมคิดว่าจะง่ายขึ้น หากเราจะตั้งข้อสังเกตว่า พระยามิลินท์ท่านยกตัวอย่างเรื่องประเภทหนึ่งมาถาม แต่เวลาตอบ ท่านพระนาคเสนท่านยกเอาเรื่องอีกประเภทหนึ่งมาตอบ เรื่องที่พระยามิลินท์ยกมาถามนั้น ทางปรัชญาเราเรียกว่าเรื่องทาง “จริยศาสตร์” ส่วนเรื่องที่พระนาคเสนท่านยกมาตอบนั้น ทางปรัชญาเรียกว่าเรื่องทาง “กายภาพ” คือไม่เกี่ยวกับเรื่องทางจริยศาสตร์ ดูตัวอย่างต่อไปนี้ครับ

- (๑) “นายเขี้ยวเป็นคน” ข้อความนี้ระบุถึงข้อเท็จจริงทางกายภาพ คือบอกชื่อนายเขี้ยวเป็นสิ่งที่ชีวิตประเภทหนึ่งที่เราเรียกว่าคน
- (๒) “นายเขี้ยวเป็นกำนัน” นี่ก็เป็นข้อเท็จจริงทางกายภาพเช่นกัน
- (๓) “นายเขี้ยวแยมมาก วันพระแท้ๆก็ยังไม่กินเหล้า” ข้อความนี้กล่าวถึงสองเรื่องปนกัน เรื่องแรกเป็นเรื่องข้อเท็จจริงทางกายภาพที่ว่าในวันพระนายเขี้ยวก็ยังไม่ดื่มเหล้า ส่วนอีกตอนหนึ่งไม่ได้กล่าวถึงข้อเท็จจริงทางกายภาพ แต่กล่าวถึงทัศนคติของคนพุดที่เห็นว่าคนที่กินเหล้าวันพระนั้นไม่ถูกต้อง
- (๔) “นายเขี้ยวกินเหล้ามากขนาดวันพระก็ไม่เว้นต่อมาเลย เป็นโรคตับแข็งตาย” นี้ก็ว่าด้วยเรื่องข้อเท็จจริงทางกายภาพล้วนๆ
- (๕) “สมน้ำหน้า” ข้อความนี้ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง แต่เกี่ยวกับทัศนคติของผู้พุดที่เห็นว่าคนที่กินเหล้ามากขนาดนั้นตายไปก็สมควรแล้ว

ท่านผู้อ่านสังเกตเห็นไหมครับว่า ข้อความสองแบบนี้มีรายละเอียดต่างกัน ข้อความที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพเกี่ยวกับเรื่องใดก็ตามแต่ไม่จำเป็นต้องมี “ความรู้สึกของมนุษย์” เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ข้อความทางจริยศาสตร์นั้นจะต้องมีความรู้สึกของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ จะขาดไม่ได้เลย

เมื่อแยกได้แบบนี้ ท่านผู้อ่านลองเอาไปพิจารณาคำถามและคำตอบของพระยามิลินท์และท่านพระนาคเสนดู จะเห็นว่า คำถามของพระยามิลินท์นั้นถามเรื่องทางจริยศาสตร์ คือถามว่า “คนสองคน คนหนึ่งไม่รู้ว่าอะไรผิดถูก ส่วนอีกคนรู้ เช่นคนแรกไม่รู้ว่าผลไม้ในป่าแห่งนั้นเป็นของหลวง เข้าใจว่าเป็นป่าทั่วไป จึงเดินไปปลิดมะม่วงมากินสองสามลูก ส่วนอีกคนรู้ แต่ก็ทำอย่างเดียวกับคนที่ไม่รู้ สองคนนี้ใครควรถูกตำหนิในทางจริยธรรมมากกว่ากัน” สำหรับท่านพระยามิลินท์ผู้ถามคำถามนี้ คนแรกไม่ควรที่เราจะตำหนิว่าเป็นคนไม่ดี เหตุผลคือเพราะเขาไม่รู้ แต่คนหลังเราตำหนิได้ บอกว่าเป็นคนไม่ดีได้ เพราะเขารู้

แต่พอพระนาคเสนตอบคำถามนี้ ตัวอย่างที่ท่านยกมากลับเป็นอีกเรื่องหนึ่ง คือไม่ใช่เรื่องทางจริยศาสตร์ แต่เป็นเรื่องทางข้อเท็จจริงทางกายภาพไป สังเกตนะครับว่าคำว่า “รู้” ที่พระยามิลินท์ใช้นั้นมีนัยของจริยธรรมแฝงอยู่ หมายถึง “รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก” แต่รู้ที่พระนาคเสนท่านใช้ไม่เกี่ยวกับเรื่องผิดถูก แต่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับก้อนเหล็ก คนที่ไม่รู้ว่าปามะม่วงนั้นมีเจ้าของก็คือไม่รู้ว่า “หากเด็ดมะม่วงจากป่านี้ไปกินก็ผิดเพราะเท่ากับลักของเขา” นี้คือความรู้เกี่ยวกับเรื่องทางจริยศาสตร์ แต่คนที่ไม่รู้ว่าอายก้อนเหล็กที่แขวนอยู่นั้นร้อน ความรู้หรือไม่รู้นี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องทางจริย-

ศาสตร์เลย แต่เกี่ยวกับเรื่องข้อเท็จจริงทางกายภาพเกี่ยวกับก้อนเหล็ก

สรุปคือคำว่ารู้ที่เราใช้ในภาษาประจำวันนี้อาจหมายถึงเอารู้ว่าผิดหรือถูกก็ได้ (เช่นรู้ว่าผู้หญิงคนนี้มีผัวแล้ว ดังนั้นการไปยุ่งเกี่ยวกับเธอในทางชู้สาวก็ผิด) รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเฉยๆไม่เกี่ยวกับผิดหรือถูกก็ได้ (เช่นรู้ว่ามังคุดเจ้านี้เจ้าของสวนเป็นคนเหนือ) เราต้องแยกสองคำนี้ออกจากกันให้ดี ถ้าแยกได้ เราก็จะเห็นว่า คำตอบของพระนาคเสนนั้นไม่ตอบคำถามพระยามิลินท์เลย เพราะท่านพูดไปอีกหนึ่งเรื่อง ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่พระยามิลินท์ท่านถามเลย

ปัญหามีว่า คนฉลาดๆอย่างท่านพระนาคเสนท่านจะไม่รู้เชี่ยวชาญหรือว่าท่านกำลัง “ออกนอกประเด็น” (หรืออย่างน้อยท่านที่แต่งเรื่องมิลินทปัญหาท่านก็น่าจะรู้ จึงสามารถสมมติตัวละครมาถกเรื่องธรรมะยากๆอย่างนั้นได้) ดังนั้นการออกไปนอกประเด็นในทุกเรื่องในคัมภีร์เล่มนี้โดยส่วนตัวผมถือว่าเป็นเกิดจากความตั้งใจของท่านผู้แต่ง ท่านรู้ครับว่านี่คือการออกนอกประเด็น และผมตีความต่อไปว่า ที่ท่านทำอย่างนั้นก็เพราะท่านเชื่อว่า “เรื่องทางจริยธรรมที่พระพุทธศาสนาสอนทุกอย่างแปลงเป็นเรื่องข้อเท็จจริงได้หมด” ผมเคยเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท แล้วเขียนข้อความไปประโยคหนึ่งในนั้นว่า “ตามที่ศนะของพระพุทธศาสนา ข้อความทางจริยศาสตร์ทุกข้อความสามารถแปลงเป็นข้อความที่ระบุข้อเท็จจริงได้หมด” ท่านกรรมการหลายท่านตกอกตกใจ เพราะหากเป็นเช่นนั้นจริง พระพุทธศาสนาก็ไม่มีคำสอนในทางจริยศาสตร์ มีแต่คำสอนในทางข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตมนุษย์เท่านั้น พุทธศาสนากับ

วิทยาศาสตร์ก็ไม่ต่างกัน

ยกตัวอย่างเช่น ข้อความว่า “การฆ่าสัตว์เป็นบาป”

คำว่าบาปนั้นเป็นศัพท์ทางจริยธรรม คำนี้แปลว่าไม่ดี ไม่ถูกต้อง หรือชั่ว พระพุทธศาสนากล่าวว่า คำว่าบาปนั้นไม่ใช่คำที่สิ้นสุดในตัวมันเอง (ตัวอย่างคำที่สิ้นสุดในตัวเองก็เช่น “แดง” “เปรี้ยว” “กลม” เป็นต้น คำเหล่านี้เมื่อเราเอ่ยออกไปแล้ว ใครอยากถามต่อว่าหมายความว่าอย่างไร แดงก็คือแดง หากอยากรู้ว่าคำนี้หมายความว่าอย่างไรก็ไปแถวราชประสงค์ในวันที่คนพวกหนึ่งเขาไปชุมนุมกัน เลือที่พวกเขาสวมอยู่นั้นละคือที่ที่สีแดงสถิตอยู่ แดงคืออย่างนี้) ที่พุทธศาสนาเห็นว่าคำว่าบาปยังไม่สุดนั้นเพราะอธิบายด้วยถ้อยคำต่อไปได้ว่า “ที่ว่าบาปนั้นหมายความว่าอย่างไร” โปรดสังเกตนะครับว่า คำใดก็ตามแต่ที่เราสามารถนิยามต่อด้วยคำอื่นได้ในทางภาษาเราถือว่าคำนั้นยังไม่ใช่คำที่สิ้นสุดในตัวมันเองแล้ว คำที่ สุดแล้วนั้นนิยามต่อไม่ได้ มีทางเดียวคือต้องเอาตัวอย่างมาแสดงให้เห็น เช่นอยากรู้ว่าสีแดงเป็นอย่างไรก็เอาของที่มีสีแดงมายกให้ดู คำว่าบาปนั้นท่านเห็นว่านิยามต่อได้ว่า “หมายถึงสิ่งที่ทำลงไปแล้วสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ทำ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต” เมื่อเป็นเช่นนี้บาปก็แปลว่าสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ทำ การที่สิ่งนั้นสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ทำนั้นเป็นเรื่องข้อเท็จจริง เห็นไหมครับว่าท้ายที่สุดแล้วคำทางจริยศาสตร์ หรือคำที่บอกว่าเป็นดีนั้นชั่วก็ชี้ไปหาข้อเท็จจริงได้หมด

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ไม่ได้หมายความว่า สำหรับผม (ที่แม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับคัมภีร์พุทธศาสนาทุกเรื่อง) จริยศาสตร์อยู่ต่ำกว่าอภิปรัชญา ที่กล่าวข้างต้นผมเพียงแต่เล่าว่า

พระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทตามที่ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลีเชื่อ
อย่างนั้น และความเชื่อเช่นนี้แหละที่ผมคิดว่าอยู่เบื้องหลังการแต่ง
คัมภีร์มิลินทปัญหา หมายความว่า เราจะเข้าใจว่าทำไมพระนาคเสน
จึงแปลงเรื่องทางจริยศาสตร์ที่พระยามิลินท์ถามให้กลายเป็นเรื่อง
ทางอภิปรัชญาไปเสียอย่างนั้น ก็ด้วยการโยงไปหาคติการแปลง
จริยศาสตร์ไปหาข้อเท็จจริงของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ผม
กล่าวข้างต้น

ทัศนะของพระพุทธศาสนาข้างต้นนี้ท่านผู้อ่านที่เรียนปรัชญามา
คงต้องการให้ผมแสดงความเห็นว่าผมคิดอย่างไร ผมไม่มีเนื้อที่ใน
บทความนี้สำหรับการนี้ จึงขอข้ามเรื่องนี้ไป โดยเราจะถือว่า ใน
ทัศนะดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
ภาษาบาลีและอรรถกถา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอภิธรรมปิฎก) คำ
ที่แสดงความหมายทางจริยศาสตร์ เช่นบาป บุญ กุศล อกุศล
ท้ายที่สุดแล้วท่านนิยามด้วยข้อเท็จจริงหมด การบอกว่า “การฆ่า
สัตว์เป็นบาป” จึงยังคลุมเครืออยู่ เพราะผู้ฟังอาจสงสัยได้ว่าบาป
ในข้อความนี้หมายความว่าอย่างไร แต่ถ้าแปลงว่า “การฆ่าสัตว์
ย่อมทำให้จิตใจของผู้ฆ่าหยาบช้าลง และชีวิตของเขาจะได้รับ
ผลเสียในปัจจุบันเช่นชีวิตไม่เจริญรุ่งเรือง ตายไปแล้วก็ต้องไป
อบาย” ก็ชัดเจนมาก แม้จะมีปัญหาว่า จริงหรือที่ว่าคนที่ฆ่าสัตว์ชีวิต
จะไม่เจริญ และตายไปแล้วก็ต้องตกนรก แต่ปัญหานี้ก็เป็นเรื่องอื่น
ไม่ใช่เรื่องความหมายของคำว่าบาป ในแง่ของความหมาย บาปที่
นิยามด้วยข้อเท็จจริงแล้วเช่นนี้ชัดเจนมาก เราสามารถจินตนาการ
เห็นภาพตามได้ ส่วนความจริงจะเป็นตามภาพที่จินตนาการเห็น
หรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ถ้าคิดตามกรอบความคิดของพระพุทธศาสนาข้างต้นเรื่องจริย-
ศาสตร์ทอนเป็นเรื่องข้อเท็จจริงได้หมด คำตอบของพระนาคเสน
เรื่องไม่รู้แล้วทำกับรู้แล้วทำอันไหนบาปมากกว่ากันก็ไม่ใช่การออก
นอกประเด็น ตรงกันข้าม นี่คือประเด็น ประเด็นคือผู้ถามไม่เข้าใจ
ว่าจริงๆ แล้วเรื่องผิดชอบชั่วดีนั้นเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงล้วนๆ เมื่อ
เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง ความรู้สึกของมนุษย์ก็ไม่มีผลต่อการที่สิ่ง
นั้นจะผิดจะถูกหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ผมมีเรื่องจะเรียนท่านผู้อ่านว่า ทศนะข้างต้นที่ว่าเรื่องดีเรื่องชั่ว
นั้นที่สุดก็ทอนลงเป็นเรื่องข้อเท็จจริงได้หมดนี้เป็นทศนะที่นักคิด
ทางด้านพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในไทย พม่า ลังกา เป็นต้น
ท่านถือกันในฐานะที่เป็นทศนะอันเป็นมาตรฐาน ถ้าใครคิดไม่ตรง
กับที่กล่าวนี้ก็ถือว่าเป็นผู้ที่คิด “นอกสาย” ไป ผมนั้นตอนทำ
วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผมทำเพื่อศึกษาความคิดของฝ่ายเถรวาท ซึ่ง
ตอนที่ศึกษานั้นผมไม่ได้ถามตัวเองว่าผมคิดอย่างไรกับความคิด
ที่ว่านี้ ต่อมา เมื่อไตร่ตรองมากเข้าๆ อ่านพระสูตรที่เชื่อว่าเป็นพระ
สูตรที่เก่าแก่ที่สุดในพระไตรปิฎกมากเข้า ผมเวลานี้เชื่อว่าทศนะ
ของฝ่ายเถรวาทตามที่กล่าวข้างต้นไม่น่าจะตรงกับเจตนารมณ์ของ
พระพุทธองค์ในการสอนพุทธธรรม พุดง่าย ๆ คือ ผมเชื่อว่าพระ
พุทธองค์ทรงแยกเรื่องทาง “จริยศาสตร์” กับ “ข้อเท็จจริง” ออก
จากกัน เป็นไปได้ครับที่ในบางสถานการณ์ มีสองเรื่องนี้ปนกันอยู่
แต่ในแง่ “หลักความคิด” ดีชั่วกับข้อเท็จจริงเป็นคนละเรื่อง ถ้าคิด
อย่างนี้ พระยามิลินทนั้นคิดตรงกับพระพุทธเจ้ามากกว่าพระนาค-
เสน ท่านพระนาคเสนนั้นคิดตรงกับพระเถระที่เป็นนักคิดรุ่นต่อมา
ในสายเถรวาท ซึ่งตามทศนะของผม ท่านเหล่านี้คิดไม่ตรงกับ

พระพุทธเจ้าในหลายเรื่อง (ไม่ใช่ทุกเรื่องนะครับ หลายเรื่องผมคิดว่าท่านคิดตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน)

มีเรื่องชวนปวดหัวสำหรับท่านผู้อ่านที่แม้จะศึกษาพระพุทธรศาสนามาพอสมควร แต่ไม่ได้บวชเรียนมานานๆอย่างพวกผมคือ เรามักได้ยินคนพูดว่า “พระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทที่ถือกันอยู่ในไทย พม่า ลังกา เป็นต้น เป็นพระพุทธศาสนาแบบเก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด” คำพูดนี้กำกวมครับ ความเก่าแก่ในที่นี้เป็นเรื่องของอายุ คัมภีร์เท่านั้น หมายความว่า สมมติว่าเราไปบอกฝ่ายมหายานและทิเบตว่า “ขอให้พวกท่านส่งพระคัมภีร์ที่ท่านเห็นว่าเก่าที่สุดในพระไตรปิฎกของพวกท่านมาประชันกับของพวกเราจะได้ไหม” ฝ่ายโน้นตอบตกลง แล้วก็ส่งมาฝ่ายละเล่ม ทางเราก็เลือกเอาหนึ่งเล่มเช่นกัน เช่นเราเลือกเอาเล่มที่ ๑๑ จากนั้นก็ให้นักประวัติศาสตร์ด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่รู้ภาษาต่างๆที่ใช้ในการจารึกคัมภีร์พระพุทธศาสนาดีจำนวนหนึ่งมาวินิจฉัยว่า คัมภีร์ที่ส่งมาประกวด ๓ เล่มนั้นใครเก่ากว่าใคร คำตอบคือของฝ่ายเถรวาทเก่ากว่าครับ อันนี้ไม่มีใครสงสัย ฝ่ายมหายานและทิเบตก็ไม่สงสัย แต่เราต้องเข้าใจว่า ความเก่านี้วัดจากภาษาและวันเวลาที่ใช้นั้นก็ไม่ได้วัดที่เนื้อหา

สมมติอย่างนี้ก็ได้รับ เอาผมเป็นตัวอย่างก็ได้ สมมติว่าผมตั้งสำนักสอนลูกศิษย์ ผมไม่เขียนหนังสือ ผมพูด ลูกศิษย์ก็คอยจำเอาว่าแต่ละวันผมพูดเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งก็เป็นธรรมดาว่าจำได้บ้างไม่ได้บ้าง และที่แต่ละคนเลือกจำนั้นก็เกี่ยวกับว่าเขาสนใจอะไร ซึ่งไม่เหมือนกัน จึงเลือกจำเฉพาะเรื่องที่ตนสนใจ แล้ววันหนึ่งผมก็ตายไป แต่ลูกศิษย์ผมและสำนักของผมก็ยังอยู่ ต่อมาลูกศิษย์ผม

แบ่งเป็นสองพวก เนื่องจากสนใจเรื่องที่ผมสอนไม่เหมือนกัน และตีความคำพูดบางเรื่องที่ผมพูดคลุมเครือเอาไว้ต่างกัน ฝ่ายแรกขอเรียกว่า “สำนักขาว” ส่วนฝ่ายที่สอง ขอเรียกว่า “สำนักเขียว” ก็แล้วกัน ทั้งสองสำนักนี้สืบสายมาจากผมทั้งนั้น เพราะรุ่นแรกๆของพวกเขาเคยนั่งฟังผมพูดเหมือนกัน

ผ่านไป ๓๐๐ ปี ฝ่ายสำนักขาวเห็นว่าที่ดั่งต้องท่องจำคำสอนของผมเอาไว้ด้วยใจและปากนั้นเป็นเรื่องยุ่งยากเสียแล้วสำหรับศิษย์รุ่นนี้ พวกเขาเลยตกลงกันว่าจะบันทึกเรื่องที่ผมสอนทั้งหมดลงเป็นตัวหนังสือ ผลจากการนี้ก็ทำให้พวกเขาได้หนังสือมาชุดหนึ่งจำนวน ๕๐ เล่ม ผ่านไป ๕๐๐ ปี ฝ่ายสำนักเขียวก็รู้สึกอย่างเดียวกันนั้น เลยบันทึกคำสอนของผมลงเป็นตัวหนังสือ ได้หนังสือมามากกว่าฝ่ายขาว คือจำนวนถึง ๑๐๐ เล่ม ต่อมาสองฝ่ายนี้ก็มีการเพิ่มเติมหนังสือลงไปเรื่อยๆตามกาลเวลา ณ ปัจจุบัน แต่ละฝ่ายก็มีหนังสือของฝ่ายตนจำนวนมาก เมื่อมีการเรียกประกวดหนังสือฝ่ายขาวก็ส่งเล่มที่เห็นว่าเก๋ที่สุดมา ฝ่ายเขียวก็เช่นกัน แน่นอนครับ ฝ่ายขาวเขабันทึกก่อน เขาก็ต้องเก๋กว่า แต่ความเก๋นี้เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบ” อันได้แก่ภาษาหรือตัวหนังสือที่ใช้ในการบันทึกความคิดของผมเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับ “เนื้อหา” อันได้แก่สิ่งที่ผมสอนเลย เพราะสองฝ่ายต่างก็อ้างได้เหมือนกันว่า ครูรุ่นแรกๆของพวกเขานั้นเคยนั่งฟังผมพูดมาด้วยกันทั้งนั้นแหละ ฟังแล้วก็เอามาเล่าให้ลูกศิษย์ฟัง แล้วก็ทรงจำต่อๆกันมา การจำนั้นก็ต้องจำผ่านภาษา ถ้าภาษาที่ใช้จำต่างกัน ก็ยิ่งง่ายสำหรับตรวจสอบ เพราะภาษาแต่ละภาษามีประวัติศาสตร์ของตนเอง เมื่อเอามาเทียบกัน ก็ทำให้รู้ว่าภาษาไหนเก๋กว่าภาษาไหน ยิ่งหากมีการบันทึกลงไปในประวัติ-

ศาสตร์ของแต่ละฝ่ายว่า วันที่บันทึกคำสอนของผมลงเป็นตัวหนังสือคือวันไหน ก็ยิ่งง่ายไปใหญ่ที่จะตรวจสอบความเก่าแก่ของคัมภีร์

ในแง่ภาษา พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทเก่ากว่าแน่นอน และมีประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่าฝ่ายเราบันทึกคำสอนของพระพุทธองค์ลงเป็นตัวหนังสือแทนการท่องจำวันนี้นั้น ซึ่งเก่ากว่าของฝ่ายมหายาน แต่ถ้าพูดว่าเนื้อหาที่อยู่ในพระไตรปิฎกของสองฝ่าย ฝ่ายไหนเก่ากว่ากัน อันนี้ตอบยากหรือตอบไม่ได้เลยครับ เพราะฝ่ายมหายานก็อ้างว่าครูรุ่นแรกๆของพวกเขาคือท่านพระมหากัสสปะ และท่านพระอานนท์ท่านจำคำสอนของพระพุทธองค์มาบอกพวกเขาว่าอย่างนี้ เอาอย่างเรื่องการกินเนื้อสัตว์ก็ได้ พระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกของมหายานตรัสว่า “ถ้าเราอนุญาตให้พุทธบริษัทกินเนื้อสัตว์ได้ การอนุญาตนี้ก็เท่ากับลบล้างสิ่งที่เราสอนมาทั้งหมด เช่นความเมตตากรุณา” แต่พระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทตรัสว่า “เราอนุญาตให้พระภิกษุฉันเนื้อสัตว์ได้ หากเข้าเงื่อนไขสามประการคือ ไม่เห็นว่าเขาฆ่าเจาะจงตน ไม่ได้ยินว่าเขาฆ่าเจาะจงตน หรือไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเจาะจงตน” ฝ่ายเถรวาทมักอ้างว่าคัมภีร์อันเป็นที่มาของการห้ามกินเนื้อสัตว์ของฝ่ายมหายาน (อันได้แก่ “สังกาวตารสูตร”) นั้นใหม่กว่าคัมภีร์ของฝ่ายเราที่พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตเอาไว้ ดังนั้นต้องเชื่อเล่มที่เก่ากว่า อันนี้เห็นจะไม่ถูกครับ เพราะเป็นไปได้ว่าจริงๆพระพุทธเจ้าทรงห้ามกินเนื้อสัตว์ แต่ลูกศิษย์ของพระองค์ฝ่ายที่ไม่รับเรื่องนี้มีโอกาสบันทึกคัมภีร์ก่อน ส่วนฝ่ายที่จำมาถูกต้องบันทึกทีหลัง การมาก่อนหรือมาหลังในแง่ “รูปแบบ” ไม่ใช่หลักประกันว่า “เนื้อหา” จะต้องตรงตามพระพุทธประสงค์เสมอไป—ใช่ไหมครับ

คราวนี้ขอย้อนมาที่พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาท ดังที่ผมกล่าวข้างต้น พระไตรปิฎกนั้นโดยใจความสำคัญควรเป็นหนังสือบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่ทรงสอนจริงๆ แต่ในความเป็นจริง เราคาดหวังอย่างนั้นไม่ได้เลย เพราะพระองค์ไม่ได้ทรงเขียนพระไตรปิฎกเอง ผู้อื่นเป็นผู้รวบรวมให้หลังจากที่ทรงปรินิพพานแล้ว เนื่องจากการรวบรวมนั้นกระทำทันทีหลังจากที่ทรงปรินิพพานแล้ว ผมเชื่อว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทย่อมจะต้องมีสิ่งที่ตรงกับสิ่งที่ทรงสอนจริงๆ อยู่ ไม่มากก็น้อย (โดยคิดว่าการรวบรวมนั้นกระทำในรูปการจำไว้ในสมอง ผ่านมาตั้งสามสี่ร้อยปีจึงเขียนลงเป็นตัวหนังสือ เวลายาวนานขนาดนี้อะไรจะเกิดขึ้นบ้างเราก็ไม่ทราบ) เวลาที่ผมอ่านพระไตรปิฎก ผมพยายามโยงข้อมูลทั้งหลายเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะข้อมูลจากคัมภีร์ที่เชื่อว่าน่าจะเก่าที่สุด แล้วจินตนาการว่า พระพุทธองค์น่าจะทรงคิดอย่างนี้ เพราะทรงมีเหตุผลอย่างนี้ แน่แน่นอนครับ ภาพนั้นจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับอคติและรสนิยมส่วนตัวในทางความคิดของผู้จินตนาการ อันนี้เราไม่ว่ากัน ขอเพียงว่าเมื่อจินตนาการเช่นนั้นแล้ว เรามีเหตุผลว่าอย่างไร และเหตุผลนั้นสามารถหาข้อมูลในพระไตรปิฎกที่สำคัญๆ และน่าเชื่อได้ว่าพระพุทธองค์ตรัสไว้เองสนับสนุนเพียงใด

ในความเป็นจริง พระไตรปิฎกภาษาบาลีของนิกายเถรวาทไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันอย่างที่เราคิด ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันนี้อาจแบ่งออกไปเป็นสองส่วนคือ (๑) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธพจน์ของพระองค์เอง (๒) ส่วนที่เกี่ยวกับการที่ผู้อื่นเข้ามาร่วมใช้เนื้อที่ของพระไตรปิฎกกับพระพุทธองค์ด้วย

ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันในส่วนแรกนั้นเป็นอย่างนี้ครับ ที่ผม

สังเกตเห็นมีสองเรื่อง เรื่องแรก มีข้อความที่บรรยายภาพของพระพุทธรองค์ต่างกัน และสองภาพนี้เข้ากันไม่ได้ เราต้องเลือกเอาเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาพแรกพระพุทธรองค์ทรงเป็นมนุษย์ธรรมดาๆ ทรงชราเจ็บป่วยและตายไปเหมือนคนทั่วไป เพราะทรงมีพระกายที่เหมือนกับกายของคนทั่วไปในเชิงชีววิทยา แต่อีกภาพบรรยายว่าทรงเป็นมนุษย์พิเศษ คือมีพระกายไม่เหมือนมนุษย์และสามารถมีชีวิตอยู่ได้เป็นกัป (หลายล้านล้านปี) ถ้าปรารถนาจะอยู่

เรื่องที่สอง อันนี้เกี่ยวกับข้อความที่ผู้บันทึกอ้างว่า “มาจากพระโอรสของพระองค์เอง” ในบางแห่งตรัสว่า “ฉันท์ห้าไม่ใช่ตน” แต่บางแห่งตรัสว่า “จงฟังตน” ไม่ใช่ตนนั้นอาจแปลความได้ว่า “ฟังไม่ได้” เมื่อฉันท์ห้าฟังไม่ได้ใจจึงตรัสให้เราฟังตน เพราะทั้งเนื้อทั้งตัวเราก็มีเพียงฉันท์ห้าเท่านั้น ถ้าจะฟังก็ต้องฟังมันนี่แหละ แล้วจะฟังได้อย่างไร สองข้อความนี้ก็เลยขัดกัน เมื่อขัดก็ต้องเลือกว่าจะเอาข้างไหน ซึ่งการจะเลือกได้อย่างนั้นก็ต้องการความรู้ที่จะสกัดหาว่าแก่นของพุทธธรรมอยู่ที่ไหนในพระไตรปิฎกอันซับซ้อนนั้น เรื่องนิพพานก็เช่นกัน ในบางแห่งตรัสเสมือนว่านิพพานเป็นชื่อเรียกการที่กิเลสดับไป แต่บางแห่งตรัสเสมือนว่านิพพานเป็นดินแดน นี้ก็ขัดกัน เราก็ต้องเลือกอีกว่าจะเอาข้างไหน เมื่อเลือกแล้วก็ต้องมีเหตุผลสนับสนุน ซึ่งก็ไม่ง่ายเลยที่จะทำอย่างนั้น

ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันของพระไตรปิฎกแบบที่สองคือการที่มี “คนอื่น” โผล่เข้ามาร่วมด้วยเวลาที่บันทึกพระไตรปิฎก นึกอย่างนี้ก็ได้รับ สมนมติว่าผมไปพูดที่ไหนสักแห่ง ลูกศิษย์ก็อัดเทปไว้ ผมตายแล้วก็มี การถอดเทป คนที่ถอดเห็นว่าบางตอนที่ผมพูดควรขยายความก็ขยายความให้ ที่จริงเรื่องนี้สมควรอนุโมทนา แต่เจ้าตัว

ควรบอกว่าตรงนี้ไม่ใช่คำพูดของอาจารย์ผมนะ ผมเติมเข้ามา แล้วจัดการใส่วงเล็บไว้ หรือไม่ก็ทำเป็นเชิงอรรถ แล้วแยกความเห็นของตนนั้นลงมาไว้ด้านล่างเพื่อให้คนอ่านสังเกตได้ว่าเป็นคนละส่วนกับความคิดของผม ในพระไตรปิฎก จะมีการสอดแทรกความเห็นของผู้บันทึก (หรือบรรณาธิการ) พระไตรปิฎกแบบนี้อยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะก็คือพระวินัยปิฎก พวกเราที่เรียนบาลีมารู้เรื่องนี้ดี เราจึงเรียกความที่แทรกเข้ามาอย่างนี้ว่า “อรรถกถาแบบแทรกในพระบาลี” มีแต่คนวัดเท่านั้นแหละครับที่รู้เรื่องอย่างนี้ ชาวบ้านไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็เข้าใจว่าอะไรก็ตามอยู่ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสทั้งนั้น ซึ่งไม่ใช่ บรรณาธิการท่านใส่อะไรของท่านลงไปไม่น้อย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างที่ผมกล่าวข้างต้น เสียแต่ว่าท่านไม่แยกออกมาจาก Main Texts ของพระพุทธองค์ท่านนั่นเอง

มีคัมภีร์อย่างน้อย ๓ เล่มในพระไตรปิฎกที่ฝ่ายเถรวาทเองก็รับว่าเป็นผลงานของลูกศิษย์พระพุทธเจ้า คือ (๑) คัมภีร์นิเทศ (๒) คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค (๓) คัมภีร์กถาวัตถุ สองเล่มแรกนั้นกล่าวกันว่าพระสารีบุตรอัครสาวกเป็นผู้แต่ง ส่วนเล่มสุดท้ายพระโมคคัลลิตบุตรติสสะเป็นผู้แต่ง ท่านหลังนี้เราเชื่อกันว่าเป็นพระอรหันต์เป็นผู้นำในการสังคายนาครั้งที่สาม

ผมจะไม่พูดถึงเนื้อหา โดยส่วนตัวหนังสือสามเล่มนี้สำหรับผมสำคัญมาก เป็นหนังสือขนาดใหญ่ แต่งละเอียด มีเหตุมีผลสนับสนุนความคิดของท่านผู้แต่ง แต่ที่ผมจะพูดถึงคือประเด็นว่า “หนังสือสามเล่มนี้เข้ามาอยู่เคียงข้างงานของพระพุทธองค์ได้อย่างไร และเข้ามาในฐานะอะไร คนอื่นๆเช่นท่านพุทธทาส หลวงพ่อวัดปากน้ำ เป็นต้น จะเข้าไปอย่างนั้นได้ไหม” ในแง่ประวัติศาสตร์

คำถามนี้มีคำตอบครับ งานชั้นศิษย์เหล่านี้เข้ามาอยู่ในพระไตรปิฎกได้เพราะเจ้าของงานมีอิทธิพลต่อความคิดของคณะบรรณาธิการ ถ้าท่านผู้แต่งคัมภีร์สองเล่มแรกเป็นคนเดียวกับพระสารีบุตรอัครสาวกจริง ก็แปลว่าคณะบรรณาธิการพระไตรปิฎกที่นำเอางานสองเล่มนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกเป็นลูกศิษย์ของท่านพระสารีบุตร งานของท่านพระโมคคัลลีสบุตรติสสะนั้นไม่ต้องถามว่าเข้ามาอย่างไร เพราะท่านผู้เขียนเป็นประธานของการสังคายนาครั้งที่สามเสียเอง

การที่พระไตรปิฎกมีงานของผู้อื่นเข้ามาแทรกอยู่เช่นนี้ทำให้ผมนึกไปถึงมติของพระอรหันต์ที่ท่านทำสังคายนาครั้งแรกที่ว่า “จะไม่เพิ่มไม่ถอนสิ่งที่ตรัส” เอาไว้ ครั้งนั้นหนังสือสามเล่มนี้คงไม่อยู่ในพระไตรปิฎก ก็แปลว่าเอาเข้าจริง มตินี้ก็ถูกละเมิด อย่างที่ทราบ มิฉะนั้นปัญหานี้พม่าเขาจัดไว้ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก นี่ก็ยิ่งแสดงชัดว่า พระไตรปิฎกไม่ได้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งทั้งหมดนี้จะไม่เป็นปัญหาอะไรเลยถ้าเราจะไม่โฆษณาทำนองว่า “พระไตรปิฎกสำคัญต่อพระพุทธศาสนามากกว่ารัฐธรรมนูญสำคัญต่อประเทศชาติ” หรือ “ถ้าตีรวนพระไตรปิฎกได้ ก็ถอนรากพระสงฆ์ไทยสำเร็จ” (คำของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ในหนังสือ “*กรณีธรรมกาย*”) ในทางวิชาการนั้น พระไตรปิฎกต้องการการวิเคราะห์ศึกษาอย่างไม่มีวันจบสิ้น เพราะพระไตรปิฎกเป็นงานที่ผ่านมือคนมาจำนวนมาก การเข้าใจว่าพระไตรปิฎกเป็นเสมือนแก้วมณีผุดผ่องส่องลอยลงมาจากสวรรค์อันสมควรปกป้องไว้ด้วยชีวิตนั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง (คัมภีร์ในทุกศาสนาก็ย่อมต้องเป็นอย่างเดียวกันนี้เช่นกัน)

ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือ การศึกษาวิเคราะห์พระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ประเภทที่ถูก “สอดไส้” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ด้วยเหตุผลทางด้านประวัติศาสตร์ตามที่ผมกล่าวข้างต้น อาจช่วยให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ทางการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยบรรดานักปราชญ์ในประเทศเถรวาทนั้นๆ ได้ดีขึ้นว่าทำไมท่านจึงตีความอย่างนั้น ผมมีข้อสังเกตในเบื้องต้นนี้ว่า หนังสือที่ถูก “สอดไส้” เข้าไปทั้งสามเล่มข้างต้น (บวกกับมิลินทปัญหาอีกเล่มก็ได้) กลับกลายเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อความคิดของบรรดานักปราชญ์ในประเทศเถรวาทอย่างไม่น่าเชื่อ เอาตัวอย่างก็ได้ครับ ท่านพระพรหมคุณาภรณ์นั้นผมเชื่อว่าท่านได้รับอิทธิพลจากหนังสือเหล่านี้มาก ส่วนท่านพุทธทาสไม่ได้รับเลย และนี่คือเหตุผลว่าทำไมสองท่านนี้จึงต่างกัน

อะไรคือลักษณะสำคัญของความคิดที่อยู่ในหนังสือสามเล่มข้างต้น ตามความคิดของผม ต่อไปนี้คือความคิดเด่นๆ ที่อยู่ในงานเหล่านี้

(๑) คิดแบบที่ฝรั่งเขาเรียกว่า “Positivist” คือพยายามอธิบายความจริงในศาสนาโดยโยงมาหาประสบการณ์ที่สามารถตรวจสอบได้ อะไรที่ตรวจสอบไม่ได้ก็จะปฏิเสธ ทักษะที่ว่า “พระนิพพานคือชื่อเรียกการที่ราคะ โทสะ โมหะ ลึ้นไป” ก็มาจากหนังสือเหล่านี้แหละครับ พระนิพพานในความหมายของมิติที่เร้นลับ มีอยู่ด้วยตัวเอง จะเป็นบ้านเป็นเมืองหรือไม่ไม่สำคัญ แต่นิพพานมีอยู่ต่างหากจากคน จักรวาลแตกสลายไปแล้ว นิพพานก็มีอยู่ นิพพานแบบนี้ท่านผู้แต่งหนังสือเหล่านี้ไม่รับ

(๒) มีความคิดแบบที่ฝรั่งเรียกว่า “Reductionist” คำอธิบาย

เรื่องอนัตตาของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ในหนังสือ “พุทธ-ธรรม” นั้นสะท้อนความคิดแบบนี้ชัดมาก ท่านว่าท่านไม่ได้คิดเอง แต่มาจากข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็จริงตามนั้นครับ และที่น่าสนใจสำหรับผมก็คือ ข้อมูลที่ท่านอ้างถึงนั่นที่มีบทบาทมากก็คือหนังสือสามสี่เล่มที่ผมกล่าวถึงข้างต้น เวลาจะบอกว่าชีวิตเราเป็นอนัตตาอย่างไร ท่านเหล่านี้จะใช้วิธี “แยก” หรือ “ทอน” ชีวิตที่เห็นเป็นก้อนเดียวกันทั้งหมดนี้ลงไปหาองค์ประกอบย่อยๆ เช่นทอนนายสมภารที่กำลังเขียนบทความนี้อยู่ลงไปเป็นชั้นๆ ทำเมื่อทอนแล้วความเป็นนายสมภารก็ไม่มี พระนาคนเสกก็พูดเรื่องนี้เอาไว้ในตอนต้นๆของมิลินทปัญหา ไม่เพียงแต่ทอนความจริงทางกายภาพลงไปเป็นความจริงทางกายภาพที่เล็กกว่า ท่านเหล่านี้ยังทอนข้ามสายด้วย คือทอนความจริงทางจริยศาสตร์ไปเป็นความจริงทางกายภาพเสียอย่างนั้น ดังที่ผมชวนคุยมาตั้งแต่ตอนต้นของบทความนี้

ความคิดสองแบบข้างต้นนี้ว่าไปแล้วในทางปรัชญาก็ไม่ใช่เรื่องแปลกหรือเสียหายแต่อย่างใด ในโลกทางปรัชญา พวกกรีกโบราณก็เป็นอย่างนี้แหละครับ แล้วแนวคิดแบบนี้ต่อมาก็มีอิทธิพลต่อวิทยาศาสตร์ ที่คนพวกนี้ยังก้มหน้าก้มตาค้นหาต่อไปว่าอะไรคือองค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสสารก็เพราะอิทธิพลของความคิดแบบนี้ (ผมเองก็ยังสงสัยว่าพวกนักวิทยาศาสตร์ที่เล่นเรื่องอะตอมเขาไม่มีอะไรจะทำดีกว่านี้แล้วหรือ จะไปแยกไปทอนโลกทั้งโลกหรือจักรวาลทั้งจักรวาลไปหาพระแสงอะไรก็ไม่ทราบ แลมาให้รางวัลโนเบลกันด้วย วิจัยหายมารักษาความเจ็บป่วยของคน โดยเฉพาะคนยากจนในโลกที่สาม พบแล้วยกสิทธิบัตรให้คนจนเหล่านี้ไป

เลย—อย่างนี้ผมยังพอเข้าใจ)

แต่ปัญหานั้นอยู่ที่ว่า เมื่อเอาแนวคิดแบบแยกทอนสุดชั่วเช่นนั้น มาใช้กับพระพุทธศาสนา โดยอ้างว่าพระพุทธองค์ทรงคิดอย่างนี้— ตรงนี้แหละครับที่ผมเห็นว่าเราต้องช่วยกันตรวจสอบ ผมไม่เห็นด้วย และที่เขียนบทความนี้ก็เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยนั้น เนื่อง จากบทความนี้พูดถึงเรื่องเดียวคือการทอนจริยธรรมไปเป็นเรื่อง ข้อเท็จจริงหมด ผมก็จะขอใช้เนื้อที่ที่เหลือนี้ให้รายละเอียดว่าทำไม ผมจึงไม่เห็นด้วยกับความคิดแบบ “ทอนสุดชั่ว” ที่ว่านี้

(๑) ผมขอเริ่มต้นด้วยข้อความที่นักปราชญ์ทางพุทธศาสนา ทั้งหลายในโลกท่านยอมรับว่าเป็นพระพุทธวจนะ ข้อความนั้นมีว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาคือกรรม” ภาษาบาลีท่านเขียนว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ) ข้อความนี้ยังกำกวมอยู่ เพราะท่าน ผู้อ่านอาจสงสัยว่า “เจตนา” แปลว่าอะไร “กรรม” แปลว่าอะไร ดี แล้วครับที่สงสัยอย่างนั้น พระพุทธองค์น่าจะทรงเข้าใจว่าคนฟังอาจ สงสัย จึงได้ตรัสอธิบายต่อมาว่า คนเรานั้นคิดก่อนจึงทำ การคิด ก่อนทำนั้นแหละคือเจตนา การกระทำตามที่คิดนั้นคือกรรม— ชัดเจนมากใช่ไหมครับ

(๒) คำว่า “คิด” ในภาษาประจำวันของเรานั้นอาจมีความหมาย ได้สองแบบคือ (ก) คิดเกี่ยวกับเรื่องดีชั่ว (ข) คิดเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่ เกี่ยวกับดีชั่ว ความคิดแบบแรกนั้นทางปรัชญาเรียกว่าความคิด ทางจริยศาสตร์ ส่วนความคิดอย่างที่สองนั้นเรียกว่าความคิดที่ เกี่ยวข้องกับเรื่องข้อเท็จจริง ความคิดทางจริยศาสตร์นั้นมักโผล่ ขึ้นมาทันทีทันใด ดังนั้นจึงโน้มไปในทางอารมณ์ความรู้สึก เรามัก เรียกความคิดแบบนี้ว่า “Moral Sentiment” เช่นเดินไปกับเพื่อน

จะไปกินกาแฟแถวสยามสแควร์ เห็นขอทานนอนหมอบอยู่กับหมาของเขา สงสาร เลยควักเงินให้ ๒๐ บาท เหตุการณ์นี้เกิดเร็วมาก ส่วนความคิดแบบที่สองนั้นมักเกิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่น หลังจากเดินมาได้พักหนึ่ง เพื่อนก็ถามว่า “ก่อนให้คิดใหม่ว่าคนคนนั้นอาจเป็นพวกขี้เกียจทำงาน แยกปูนแบกทรายวันหนึ่งได้แค่ร้อยกว่าบาท มานอนหมอบอยู่อย่างนี้เปลืองๆอาจเป็นสามสี่ร้อย เพราะมีคนอย่างแกนี่แหละ” เพื่อนเราคนนี้ก็กำลังใช้ความคิดแบบที่สอง ถามว่าระหว่างการคิดสองแบบนี้ แบบไหนที่พระพุทธองค์ประสงค์ตามข้อความที่ตรัสข้างต้น สำหรับผม ผมเชื่อว่าทรงหมายความว่าความคิดแบบแรก ความเมตตา สงสาร เห็นใจเพื่อนสรรพสัตว์นั้น ผุดออกมาจากใจเราทันที เหมือนความโกรธ ความโลภ ความหลงที่เกิดแบบเดียวกันนั้น ไม่มีใครไตร่ตรองก่อนว่า “ท่านผู้นี้ด่ามารดาเรา สมควรไหมที่เราจะโกรธ” เช่นเดียวกัน ความไม่โกรธที่เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าเมตตานั้นก็ต้องเกิดอย่างฉับพลัน เป็นไปได้ครบที่ตอนแรกเราโกรธ ภายหลังมานั่งคิด โดยโยงเรื่องโน้นเรื่องนี้เข้าด้วยกัน แล้วบอกตัวเองในภายหลังว่า ไม่ควรโกรธ ความรู้สึกนั้นก็ไม่ใช่เมตตา เป็นเพียงการเย็นลงของความโกรธเท่านั้น เมตตาต้องทันทีทันควัน ไม่อย่างนั้นจะส่งผลให้เกิดกรรมดีเช่นการให้เงินขอทาน หรือการไม่ถือสาคนที่กำลังยืมด่าเรา ไม่ได้ สักเกตไหมครับ คนที่เก่งเรื่องคิดวิเคราะห์เหตุการณ์แบบกายภาพอย่างเพื่อนเราคนนั้นมักไม่ทำความดีอะไร นี่แปลว่าการคิดแบบกายภาพเป็นคนละเรื่องกับการคิดทางจริยธรรม การคิดทางจริยธรรมเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดกรรม ทั้งทางดีและไม่ดี

(๓) สมมตินะครับว่า ขอทานที่เราให้เงินไปนั้นจริงๆก็เป็นอย่าง

ที่เพื่อนเราพูด คือเป็นคนขี้เกียจ ได้เงินจากสาธุชนอย่างเราแล้วก็เอาไปกินเหล้า ขากลับ เราเดินมาคนเดียว เห็นเจ้าหมอนั้นนั่งกินเบียร์อยู่จริงๆ (ตอนนี้ไม่นอนหมอบแล้ว เพราะเลิกงาน) ถามว่าการที่เราให้เงินเขาไปเมื่อสักสองชั่วโมงที่แล้วเป็นกรรมดีตามทัศนะของพระพุทธศาสนาหรือไม่ คำตอบคือเป็น ทันทที่เราสงสารแล้วยื่นเงินให้ เราได้ทำกรรมดีแล้ว ทุกอย่างจบแล้ว กรรมดีในที่นี้วัดจากความคิดของเราก่อนที่จะให้ เราสงสารเขา เราจึงให้ เป็นไปได้ที่เราสงสารคนที่จริงๆแล้วไม่ควรสงสาร แต่พระพุทธศาสนาเคารพความรู้สึกนั้น และถือว่าคนที่เราสงสารจะเป็นอย่างไรไม่สำคัญ ที่สำคัญคือเราสงสาร การกระทำที่ออกไปจากความสงสารนี้ต้องดีเสมอ

(๔) เป็นไปได้ที่การกระทำที่เข้าข่ายว่า “ดี” หรือ “ชั่ว” โดยอาศัยเกณฑ์เรื่อง “คิดก่อนทำ” อาจส่งผลไม่ตรงตามความคิดของเราที่เป็นผู้กระทำ แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่มีผลลบถึงการเป็นกรรมดีหรือชั่วนั้น สมมติว่าตอนเด็กเพื่อนข้างห้องที่คอนโดมาเคาะประตูขอยาแก้ปวดท้อง เราหยิบให้ ตอนที่หยิบตั้งใจว่าจะหยิบยาแก้ปวดท้อง แต่ความง่วงทำให้หยิบพลาด เป็นยาถ่าย ผลคือเพื่อนต้องถูกห้ามไปโรงพยาบาล ถ้าตอนหยิบยา เราคิดดี กรรมของเราต้องดีเสมอ แม้ว่าเพื่อนจะเข้าโรงพยาบาลก็ตาม เช่นเดียวกัน เราไม่ชอบหน้าเพื่อนคนหนึ่ง จึงเอายาที่เข้าใจว่าเป็นยาพิษในระยะยาวให้เพื่อนกิน โดยหลอกว่าเป็นยาบำรุงกำลัง ปรากฏว่ายาที่เราให้นั้นบรรจุมาผิดข้างในเป็นยาบำรุงกำลังจริงๆ วันหนึ่งเพื่อนพบเราบอกขอบคุณ หมู่นี้สุขภาพดีขึ้นมากจริงๆ นี่ก็ไม่มีผลลบล้างบาป เพราะตอนที่ยื่นยาให้เพื่อน เราคิดร้ายต่อเขานั่นเอง

(๕) คำสอนเรื่องกรรมของพระพุทธองค์ข้างต้นนี้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขหลักอยู่อันเดียวคือ “เจตนา” ซึ่งในที่นี้หมายถึง “ความคิด” ที่อาจแบ่งเป็นสองอย่างคือ “คิดดี” กับ “คิดร้าย” ทศนะทางจริยศาสตร์ของพระพุทธองค์จึงมีมนุษย์เกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออก ซึ่งตรงกันข้ามกับทศนะทางจริยศาสตร์ของท่านผู้แต่งมิลินทปัญหาที่ได้กัณมนุษย์ออกไปจากระบบจริยศาสตร์โดยสิ้นเชิง ผมเคยได้ยินท่านที่สนับสนุนแนวคิดแบบมิลินทปัญหบางท่านกล่าวว่า “ถ้ารู้ว่าปุ่นนั้นคือระเบิด เราก็ไม่กดใช่ไหม สมมติมีใครบางคนไม่รู้ กดลงไป เขาก็ตาย กรรมก็เหมือนระเบิด คนที่ไม่รู้ย่อมจะทำผิดกรรมได้ง่าย เพราะพวกนี้ไม่รู้เรื่อง พวกที่ฆ่าพ่อแม่เพราะสงสารว่าท่านลำบากอย่างที่เขาเล่ากันว่ามิอยู่ในชนเผ่าบางพวก พวกนี้ไม่รู้ว่านั้นคือระเบิดลูกใหญ่ที่เราเรียกว่าอนันตริยกรรม เมื่อไม่รู้ก็กดตุมช่วยไม่ได้จริงๆ” ตัวอย่างนี้ผมเข้าใจครับ เมื่อไม่รู้ว่าเป็นระเบิดก็กดเล่นแล้วก็ตาย มีคนจำนวนมากในโลกที่ทำตัวอย่างนี้ แต่ปัญหาของผมมีว่า แนวคิดเรื่องกรรมนั้นเนื่องจากเป็นเรื่องทางจริยศาสตร์ คือมีนัยของการพิพากษาอยู่ด้วย คนที่ไม่รู้ว่านั้นคือระเบิดไปกดแล้วตัวตายนั้นหากพิจารณาในเชิงกายภาพเราก็เข้าใจได้ว่าต้องเป็น อย่างนั้นตามเหตุปัจจัยที่รวมลงที่เรื่องความไม่รู้ของเขา แต่ถ้าพิจารณาในเชิงจริยศาสตร์ ผมอยากจะถามว่า “คนแบบนี้สมควรที่เราจะสมน้ำหน้าไหมครับ” แน่نون ไม่ควร กฎแห่งกรรมของพระพุทธศาสนาจะต้องมีเหตุผล อย่างน้อยก็ต้องไม่สมน้ำหน้าคนที่ ไม่สมควร แต่ทศนะของพระนาคเสนในมิลินทปัญหานั้นตามความรู้สึกของผม กำลังบอกว่า “แกล้งโง่จริงๆ ไม่รู้ว่านั้นคือระเบิด เลือกลงไปกดเข้าก็ตาย สมน้ำหน้า” การบอกว่าชาวเอสกิโมหรือเผ่า

ไหนดก็ได้ที่ช่วยให้บุพการีสิ้นชีวิตจะได้พ้นจากความทรมานอันเนื่องมาจากความชราต้องไปตกรรุมหนึ่งที่เป็นมหานคร รัฐไม่รู้เรื่องอนันตริยกรรมไม่สำคัญ ก็เท่ากับเราเห็นว่าพวกเขาสมควรได้รับผลจากสิ่งที่ตนกระทำ นี่ก็คือรูปแบบหนึ่งของการสมน้ำหน้า แต่ถ้าคิดจากเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงให้เรื่องว่า “ก่อนทำ พวกเขา คิดอย่างไร” ผมคิดว่าถ้าเขาคิดดี คือส่งสารพ่อแม่อย่างบริสุทธิ์ใจ กรรมนี้ก็ต้องดี เหมือนให้เงินขทาน ที่ผลจะเป็นอย่างไรก็ไม่อาจลบล้างกรรมที่ทำจากความคิดดีได้

(๖) การตีความของผมข้างต้นผมเชื่อว่าท่านผู้รู้ทางด้านพุทธศาสนาโดยทั่วไปในบ้านเรา (รวมทั้งที่อื่นในโลกด้วย) คงไม่อาจรับได้ แต่โปรดสังเกตนะครับว่า การตีความนี้ ตรงไปตรงมาที่สุด แต่ผลของการตีความอาจขัดกับกับสิ่งที่เราได้รับการอบรมมาเช่นการฆ่าไม่มีทางเป็นความดีได้ ดังนั้นทหารที่ฆ่าข้าศึกเพื่อป้องกันชาติก็ต้องไปนรก เป็นต้น ในพระไตรปิฎกเองก็มีข้อความที่สนับสนุนความเชื่อนั้น เช่นมีนักรบมาทูลถามว่าพวกเขาที่ทำหน้าที่ปกป้องชาตินั้นตกลงทำดีหรือชั่ว เป็นต้น อนึ่ง การตีความของผม บางท่านอาจถามว่า “คนเราบางครั้งก็อาจคิดดี แต่คิดดีอย่างโง่ๆ ถ้าเอาเกณฑ์เรื่องคิดดีอย่างเดียวเป็นหลัก ลูกที่เอาขวานจามหัวพ่อเพื่อไล่แมลงวันก็ต้องทำกรรมดีซิเนาะ” เรื่องนี้ท่านผู้อ่านโปรดช่วยนำไปคิดด้วย จะอย่างไรก็ตาม ผมยังยืนยันว่า ความคิดดีหรือชั่วนั้นเป็นสมบัติที่มีอยู่ในใจมนุษย์ทุกคน แม้เด็กปัญญาอ่อนก็มีสิ่งนี้สำหรับผม ความคิดดีหรือไม่ดีนี้เป็นสมบัติหมายเลขหนึ่งในการวินิจฉัยว่าใครได้ทำดีหรือชั่วลงไป เรื่องความฉลาดไม่ฉลาดหากจะเอาเข้ามาร่วมพิจารณาด้วยก็คงเป็นไปได้แต่สมบัติหมายเลขสอง หรือ

สาม ไม่ถึงขั้นจะเป็นหมายเลขหนึ่ง วิธีตรวจสอบว่าอะไรหนึ่งอะไรสองก็ไม่ยากครับ ผมถามว่า สมมติว่ามีเด็กปัญญาอ่อนตามที่นิทานเล่า แผลงวันจับอยู่ที่หัวของพ่อ พ่อบอกหาอะไรมาโล่มันหน่อยลูก แล้วลูกก็ไปฉวยเอาขวานมาจากลงไปอย่างที่ว่า ผลคือพ่อตาย ถามว่า เด็กปัญญาอ่อนคนนี้สมควรที่เราจะประณามว่าชั่วไหม ผมยังคิดหาทางไม่ออกว่าเราจะอ้างอะไรเพื่อประณามเด็กคนนี้ ในเมื่อเขาปัญญาอ่อน แต่ที่แน่ๆคือ เด็กหวังดีจะไล่แมลงวันให้พ่อสำหรับผม เท่านั้นที่บอกได้แล้วว่าเด็กคนนี้เป็นเด็กดี แต่ดีแบบประสาคนปัญญาอ่อน ความปัญญาอ่อนไม่มีผลลบถ่วงความดีของเด็กได้เลย ผมนั้นเวลากลับบ้าน หมาที่บ้านสองสามตัวจะมากระโดดอยู่ข้างๆประตูด้วยความดีใจที่เห็นผมกลับมา ผลคือบริเวณนั้นของรถผมเต็มไปด้วยรอยข่วน ผมไม่เคยสนใจรอยพวกนั้น เพราะผมรู้ว่าหมามันรักผม มันคือหมาดี วิธีคิดอันนี้ผมเข้าใจว่าผมได้มาจากพระพุทธองค์ ทำไมผมจึงกล่าวอย่างนั้น ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงสอนให้ผมสนใจ “ความคิด” ที่อยู่ในหัวของเขา (ซึ่งอาจเป็นคนหรือสัตว์เลี้ยงก็ได้) แล้วเอาความคิดนั้นแหละเป็นเกณฑ์หลักในการจะพิพากษาการกระทำของผู้อื่น วันหนึ่งลูกสาวผมเอากางเกงตัวใหม่ของผมไปซักให้เพราะหวังดี ปากฎว่ามันตกสี เปื้อนเลื้อหลายตัวของผม ผมไม่สมควรโกรธใช้ไหมครับ เพราะทั้งหมดนี้ลูกหวังดีกับผม

(๗) ผลของแนวคิดแบบทอนจริยศาสตร์ไปเป็นข้อเท็จจริงนี้ ผมคิดว่ามองเห็นได้สูงสุดในคำอธิบายเรื่องการให้ทานของพระเวสสันดรที่อยู่ในฎีกาหรืออรรถกถานี้แหละ ในนั้นบอกว่า เมื่อมีคนมาขอลูก พระเวสสันดรก็ให้ เพราะพิจารณาว่า “เข้าทาง” ที่ตน

วางแผนไว้ ที่ว่าเข้าทางคือ การจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตนั้นจะต้องผ่านการบริจาคลูกและเมีย เมื่อมีคนมาขอ ก็เข้าทางในแง่ที่จะได้ทำตามเงื่อนไข (ที่ไม่รู้เหมือนกันว่าใครเป็นผู้กำหนด—เรื่องนี้อรรถกถากล่าวเอาไว้มาก แต่ไม่บอกว่าใครกำหนด) แต่พระเวสสันดรก็ฉลาดพอที่จะไม่ปล่อยให้ลูกไปเป็นทาสของชุกกจริงๆ จึงตั้งราคาสองกุมารไว้ว่าใครมีเงินจำนวนเท่านั้นก็มาไถ่สองกุมารได้ ราคานี้พระเวสสันดรตั้งไว้สูงมาก เพื่อให้คนทั่วไปไถ่สองกุมารไม่ได้ มีแต่พระเจ้าตาเท่านั้นที่จะไถ่ได้ แล้วผลก็เป็นไปตามแผน พระเวสสันดรสามารถ “ใช้” ตัวละครอื่นๆ เช่น ลูกสองคน ชุกก พระเจ้าตา เป็นต้นเพื่อเป็นทางผ่านให้ตนได้ชื่อว่า ทำตามเงื่อนไขของการจะเป็นพระพุทธรเจ้าแล้วนะ ทราบไหมครับว่า ท่านผู้รู้ทางด้านพุทธศาสนาในบ้านเราบางท่านใช้ความคิดนี้ในการอธิบายการให้ทานของพระเวสสันดร ซึ่งตามการอธิบายนี้ พระเวสสันดรไม่มี Moral Sentiments เลยแม้แต่น้อย พิจารณาจากแง่จริยธรรม ท่านเป็นคน “เลือดเย็น” เสียด้วยซ้ำที่สามารถใช้ใครต่อใครแม้กระทั่งลูกของตนเพื่อให้ตัวได้สมที่ต้องการ พระเวสสันดรตามการอธิบายนี้เป็นนักวางแผนมือฉกาจ ท่านไม่สงสารใครหรือหวังดีกับใครทั้งนั้น เมื่อชาวเมืองมาขอเงิน ท่านก็ให้ ไม่ใช่เพราะสงสาร แต่เพราะวางแผนว่าทำอย่างนี้จะได้เป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคต นักวางแผนที่ดีนั้นจะใช้คนอื่นอย่างที่เขาจะเจ็บน้อยที่สุด เช่นเมื่อใช้ลูกและเมียก็วางแผนให้ท้ายที่สุดคนเหล่านี้ก็จะไม่ไปตกระกำลำบาก สิ่งนี้นักวางแผนสนใจคือ “ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างเงื่อนไขให้ครบตามที่ระบบมันเรียกร้อง” ท่านอยากเป็นพระพุทธรเจ้า แล้วเงื่อนไขบอกว่าท่านต้องบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งยวด ขนาด

ว่าลูกและเมียก็ต้องบริจาคให้คนอื่นได้ ท่านก็ต้องทำตามนั้น อย่าง เป็นกลไก อย่างเป็นเครื่องจักร ต่างเพียงว่าเครื่องจักรนี้ฉลาดมาก รู้จักใช้คนชนิดที่เขาจะไม่เจ็บ ทราบไหมครับว่า ผู้รู้ทางพุทธส่วน หนึ่งในบ้านเรากล่าวชมการที่พระเวสสันดรทำอย่างนี้ต่อหน้าผม แลผมท่านยังเรียกด้วยว่า นี่ไม่ใช่การบำเพ็ญเพียงทานบารมีเท่านั้น พระเวสสันดรท่านบำเพ็ญปัญญาบารมีด้วย หากไม่มีปัญญายิ่งยวด ท่านวางแผนอย่างนี้ไม่ได้หรอก—ผมฟังด้วยความรู้สึกพะอืดพะอม

(๘) ผมขอจบบทความนี้ด้วยความคิดต่อไปนี้ครับ ผมสังเกตเห็นว่าระบบจริยศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของโลกตะวันตกนั้นมักมีลักษณะ ที่สำคัญเหมือนกันอย่างหนึ่งคือ (๑) หลักเกณฑ์สำหรับใช้ตัดสินว่า อะไรผิดอะไรถูกนั้นมักสั้นๆ กะทัดรัด และมีหลักเดียว (๒) หลัก เกณฑ์ที่ว่านั้นเป็นเรื่องสากล ใช้กับมนุษย์ได้ในทุกหนแห่ง ผมเชื่อ ว่าสิ่งที่ผมเสนอในบทความนี้มีลักษณะที่ว่านี้ครบถ้วน ผมเคยเขียน ไว้ในหนังสือบางเล่มของผมว่า “ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา คนจะดีได้ต้องเป็นอิสระเสียก่อน” หลายท่านฟังข้อความนี้อาจ บอก “อ้อ แน่อยู่แล้ว พระอรหันต์นั้นคือผู้ที่เป็นอิสระสูงสุด ดั่งนั้นท่านจึงเป็นคนดีสูงสุดด้วย” ผมไม่ไปไกลขนาดนั้นหรอกครับ ผมกำลังพูดถึงคนธรรมดาสามัญนี่เอง ไม่ได้พูดถึงพระอริยะที่ไหน เลย

—ถามว่าคนเรามีอิสระที่จะเป็นคนฉลาดไหม ไม่ครับ ความ ฉลาดได้มาตามธรรมชาติ ได้มาเท่าใดก็เท่านั้น เราไม่มีเสรีภาพที่จะ เลือกที่จะฉลาดหรือโง่ ถ้าเลือกได้ การสอบเข้ามหาวิทยาลัยก็คงใช้ การสอบไม่ได้ เพราะทุกคนจะได้คะแนนเท่ากันหมด ต้องใช้การจับ สลากแทน

—เรามีเสรีภาพที่จะเป็นคนเก่งใหม่ ก็ไม่อีกแหละครับ ถ้าเลือกได้ เราก็คงเลือกจะเก่งอย่างเจ้าของไมโครซอฟต์ หรือใครต่อใครอีกหลายคนในโลกที่เก่งและเพราะเก่งก็เลยรวย แต่เราก็เลือกอย่างนั้นไม่ได้

—เราเลือกที่จะสวยหรือหล่อได้ไหม ก็ไม่ได้อีกเช่นกัน

—เราเลือกที่จะรวยได้ไหม อันนี้เป็นปัญหา หากความรวยเป็นผลของความขยัน อาจเลือกได้ แต่ถ้าเป็นผลของความฉลาด เก่งหรือหล่อ/สวย ที่เลือกไม่ได้ ความรวยก็เลือกไม่ได้ แม้ความขยันที่ว่าเลือกได้นั้น หากต้องบวกกับความฉลาดหรือเก่งด้วยจึงจะเห็นผล โอกาสที่จะรวยเพราะขยันก็ยาก หรือเป็นไปได้ สรุปลือเราอาจจะเลือกไม่ได้ที่จะเป็นคนรวย หากปราศจากคุณสมบัติที่กล่าวข้างต้น

เท่าที่กล่าวข้างต้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า คนเราเกิดมาไม่ได้มีเสรีภาพในหลายเรื่องที่สำคัญๆ ถ้าอย่างนั้น ที่พระพุทธศาสนาสอนว่าคนเราเกิดมามีเสรีภาพก็ไม่จริง ที่จริงพระพุทธศาสนาชี้ว่า คนเราต่อให้เกิดมาไม่มีเสรีภาพในเรื่องที่จะฉลาด เก่ง สวย หล่อ รวย เป็นต้น แต่เรามีเสรีภาพเต็มทีที่จะเป็นคนดี สังเกตนะครับว่าคนดีอาจฉลาดหรือโง่ก็ได้ อาจเก่งหรือไม่เก่งก็ได้ อาจหล่อหรือไม่หล่อก็ได้ อาจรวยหรือจนก็ได้ หากพิจารณาอย่างนี้ ความดีเป็นคุณสมบัติสากลที่หาได้ในมนุษย์ทั่วไป ความดีจึงสมควรถูกใช้เป็นคุณสมบัติของการให้คุณค่าทางจริยธรรมแก่คน คุณค่าอย่างอื่นเช่นฉลาด เก่ง เป็นต้นใช้ไม่ได้ เพราะไม่มีอยู่ในคนทุกคน

คนดีตามทัศนะของพระพุทธองค์ก็คือคนที่ทำดี การกระทำที่ดีก็คือการกระทำที่มาจากความคิดที่ดี ความคิดที่ดีก็คือความคิดที่หวัง

ดีต่อผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เท่านั้นแหละครับ และผมเชื่อว่าคนเราต่อให้โง่อย่างไร จนอย่างไร ก็สามารถมีสิ่งนี้อยู่ในตัวไม่ต่างจากคนที่ฉลาดหรืออวย

สำหรับผม คนดีบางคนอาจเป็นคนโง่ คนดีบางคนอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือของคนที่ฉลาดกว่าและเป็นคนเลว แต่ทั้งหมดนั้นไม่มีผลลบล้างการที่เขาเป็นคนดี แม้กรณีที่แย่มากๆอย่างตัวอย่างในชาดกที่ลูกเอาขวานจามหัวพ่อเพื่อไล่แมลงวันนั้นท้ายที่สุดแล้วเราก็วิเคราะห์หาว่า คนคนนี้ควรถือว่าเลวตรงไหน เราก็ตอบไม่ได้ ที่ตอบได้คือเขาโง่ แต่คนโง่ก็เป็นคนดีได้นี้ครับ “ดี” เป็นค่าทางจริยธรรม ส่วน “โง่” หรือ “ฉลาด” เป็นค่าทางกายภาพ เราต้องไม่เอาสองเรื่องนี้มาปะปนกัน คัมภีร์มิลินทปัญหานั้นชอบเอาสองเรื่องนี้มาปนกัน นักปราชญ์ทางพุทธที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดนี้มากก็มีแนวโน้มที่จะเห็นว่า แค่นี้ไม่พอต้องฉลาดด้วย ปัญหาของแนวคิดแบบนี้คือ เมื่อเอาค่ามากกว่าหนึ่งค่าเข้ามาเป็นเกณฑ์ร่วมกัน หากเกณฑ์ขัดกันจะทำอย่างไร

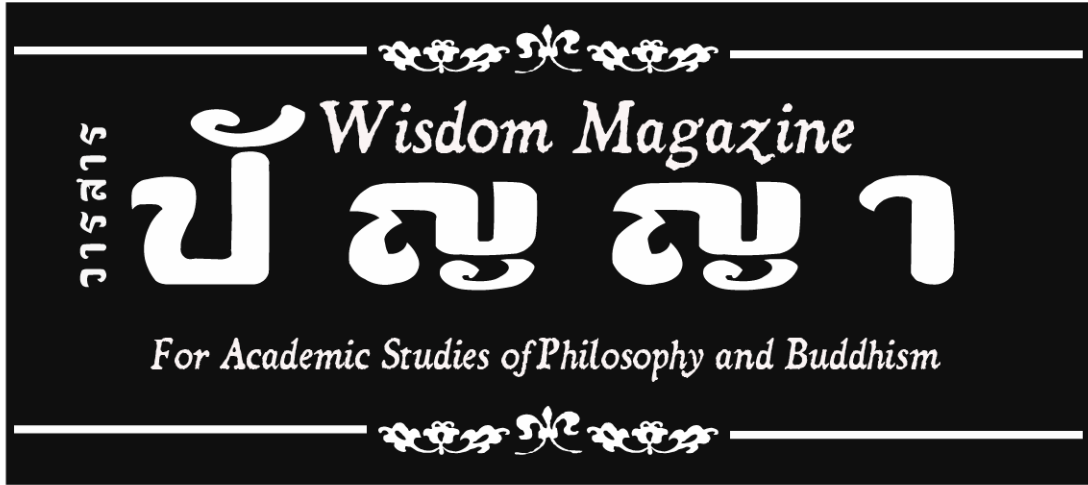
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปรับปรุงตน เราปรับปรุงตนได้ก็เฉพาะเรื่องที่เรามีเสรีภาพที่จะปรับเปลี่ยนเท่านั้นแหละครับ หลายปีก่อน ผมเคยเห็นผู้อ่านข่าวหญิงของช่องหนึ่งพูดในรายการของเธอว่า มีจดหมายจากผู้ชมบางฉบับเขียนมาว่า เธอแก่ไปและอ่านข่าวเร็ว เธอบอกว่ายินดีปรับปรุงเรื่องการอ่านข่าวเร็ว แต่เรื่องแก่ไม่รู้จะปรับปรุงตัวอย่างไร หากเราใช้เกณฑ์เรื่องฉลาดเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์ทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ก็จะเกิดคำถามว่า คนที่ไม่ฉลาดจะให้เขาทำอย่างไร

ผมเชื่อว่า “ปัญญา” ที่พระพุทธศาสนาสอนนั้นไม่ได้มีความ

หมายในทางกายภาพ แต่มีความหมายในทางจริยศาสตร์ ผมจะยังไม่พูดตรงนี้ว่าผมเข้าใจว่าเรื่องปัญญานี้เป็นอย่างไร เพราะไม่มีเวลา ผมมีเพียงข้อสังเกตว่าพระพุทธศาสนาเราเชื่อว่าปัญญาเป็นคุณค่าสากลที่มีอยู่ในตัวคน หมายความว่าคนเราต่อให้เกิดมาเป็นอย่างไร ก็เลือกที่จะมีปัญญาได้ ปัญญาในที่นี้จึงต้องไม่ใช่ความฉลาดอย่างที่เรเข้าใจ คือฉลาดแบบพุ่งออกไปข้างนอก วิเคราะห์วิจารณ์อะไร ทะลุปรุโปร่งหมด แต่หมายถึงความฉลาดแบบมุ่งเข้าหาตนเอง คนบางคนให้อภัยคนที่ทำร้ายตนไม่ยาก เขามีปัญญาจึงทำอย่างนั้นได้ แต่เขาอาจเป็นเพียงชวานาก็ได้ ผิดกับศาสตราจารย์ที่ไม่ยอมให้อภัยใคร คนหลังน่าจะมีปัญญาน้อยกว่าคนแรก นี่คือการเข้าใจเบื้องต้นของผมนะครับ ©

สมภาร พรหมทา

เมษายน ๒๕๕๔

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ ‘ปรัชญา’ และ ‘พระพุทธศาสนา’

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถคาร์ร်นโหลคได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน